

Biblicum

– tidskrift för biblisk tro och forskning

- **Förmånen med alla Bibelns böcker**
- **De förtorkade benen i Hesekiel 37**
- **När ägde syndafloden rum?**
- **Mannens och kvinnans roller i familjen**
- **Skillnaden mellan lag och evangelium VI**

Nr 2 2020 Årg. 84

INNEHÅLL

Redaktionellt	49
Förmånen att ha tillgång till hela Bibeln. SE	50
De förtorkade benen (Hesekiel 37:1–14). Tim Buelow	57
När ägde syndaflo den rum? SE	61
Mannens och kvinnans roller i familjen. Tor Jakob Welde	69
Skillnaden mellan lag och evangelium, del VI. C.F.W. Walther	80
<i>Utblick över samtiden</i>	85
<i>Frågor och svar</i>	91
<i>Litteratur</i>	92
<i>Gåvoredovisning</i>	97

BIBLICUM – tidskrift för biblisk tro och forskning

Ansvarig utgivare: Ingvar Adriansson

Redaktör: Seth Erlandsson

Redaktion är Stiftelsens styrelse: Egil Edvardsen (ordf, Ålgård), Seth Erlandsson (vice ordf), Västerås, Ingvar Adriansson (verks.ledare, Värnamo), Thomas Erlandsson (kassaförvaltare, Svärtinge), Tor Jakob Welde (Nesttun) och Ola Österbacka (sekreterare), samt för layout mm Kjell Petter Bakken.

Tidskriften utkommer med fyra nummer per år.

Prenumerationspris: 250 svenska kr (stud. 150 kr)

Prenumeranter i Norge: 290 norska kr (stud. 200 NOK)

Prenumeranter i Danmark: 270 danska kr (stud. 190 DKK)

Prenumeranter i Finland och övriga Europa: 36 Euro (stud. 25 EUR)

Våra porto- och emballagekostnader för fyra nummer (som är inkluderat i pren. priset) är inom Sverige 60 kr och utanför Sverige 110 kr.

Prenumerationer och gåvor betalas enligt något av följande alternativ:

Inom Sverige:

Bankgiro 251-4701

Swish 123 626 9633

Handelsbanken, clearing: 6806, kontonummer: 305 320 718

Utanför Sverige används eurobetalning:

IBAN: SE34 6000 0000 0003 0532 0718, BIC/SWIFT: HANDSESS

Redaktionens adress:

Seth Erlandsson, Vitmåragatan 9 B, SE-722 26 Västerås

E-post: seth.erlandsson@biblicum.se

Tidskriftens expedition:

Biblicum, Hantverkaregatan 8 B, SE-341 36 Ljungby

Webbplats: www.biblicum.se; webbutik: forlag.biblicum.se

Beställningar även per e-post: biblicum@biblicum.se

Verksamhetsledare: Ingvar Adriansson, tfn +46 70 393 8127

Förlagssekreterare: Elaine Svensson; förlagsassistenter: Eivor och Kerstin Waljö

Personliga e-postadresser (även styrelsen): fornamn.efternamn@biblicum.se

BIBLICUM

tidskrift för biblisk tro och forskning

2/2020

REDAKTIONELLT

Guds goda skapelse, som från början var helt fullkomlig (1 Mos 1:31), har pga människans uppror blivit lagd under förgängelsen. Det glöms vi lätt bort. I välfärdsländer kan vi bli så hemmastadda att sånger som ”Jag är en gäst och främling” och ”Mitt hem är ej på jorden” inte känns aktuella. Därför behöver vi skakas om, påminnas om vår och vår jordiska tillvaros bräcklighet. Den omskakning som nu sker genom coronavirusets härjningar över hela jorden är en påminnelse om både jordiska rikens och enskilda människors bräcklighet.

När Skaparen, som är historiens Herre och råder över allt, låter jordbävningar, översvämningar eller pandemier drabba jorden, påminner han oss om hur förgängligt allt är här i världen. ”Allt är förgängligt. Vad vinner människan med all sin möda?”, frågar Predikaren (1:2f). ”All människans möda är för hennes mun. *Ändå blir själen inte mättad*” (Pred 6:7). ”Vad hjälper det en människa om hon vinner hela världen men förlorar sin själ?” (Matt 16:26).

Också de som inte förnekar Skaparen glöms lätt att det jordiska är förgängligt och ”ett jagande efter vind” (Pred 1:14). Därför säger Jesus till sina lärjungar: ”Samla er inte skatter på jorden, där rost och mal förstör och tjuvar bryter sig in och stjälar. Samla er skatter i himlen . . . För där din skatt är, där kommer också ditt hjärta att vara” (Matt 6:19f). Gudsmannen Mose ber: ”Lär oss att våra dagar är räknade, så att vi får visa hjärtan” (Ps 90:12).

Det är red:s förhoppning att också detta nummer av tidskriften ska lyfta fram den vishet och rikedom som Bibeln innehåller. Tack alla läsare för ert stöd och era gåvor! Många har redan prenumererat för 2020. Hoppas ännu fler gör det (alla uppgifter, pren. pris mm, finns här intill).

Förmånen att ha tillgång till hela Bibeln

Vi kanske glömmer bort att det är först i och med boktryckarkonsten och de helbiblar som trycktes fr o m mitten av 1500-talet som vi kan läsa alla Bibelns 66 böcker och låta de många böckerna komplettera varandra. Vid tolkningen av händelserna i Jesu liv är det en stor tillgång att vi har fyra böcker: Evangelium enligt Matteus, Markus, Lukas och Johannes (jag skriver medvetet inte ”evangelierna”, för det finns bara ett). Med nödvändighet kan inte varje evangelist ta med allt som hänt. Ett urval måste ske och händelseförloppet kan dras ihop så att mellanliggande händelser, omnämnda i ett annat evangelium, inte finns med. Så är t ex fallet med händelserna i Luk 2:21–38 som inte finns med i Matt 2.

Genom jämförelser mellan de olika evangelisternas berättelser kan ett händelseförlopp kompletteras och eventuella missförstånd undvikas. Ett exempel på detta ska ges nedan under rubriken: *”När fick Josef och Maria besök av de vise männen?”*

Tolkningen av ord och uttryck i en bibelbok kan underlättas genom att se hur samma eller liknande ord och uttryck används i andra bibelböcker. Man kanske undrar vid läsningen av Gamla testamentet: ”Vad menar profeten med detta uttryck?” ”Vad syftar han på?” Då kan det vara en stor hjälp att jämföra hur samma ord och uttryck används i de olika böckerna och dessutom känna till den röda tråden i Israels frälsningshistoria. Ett exempel på detta ska ges nedan under rubriken: *”Den stora räddningen.”*

1. När fick Josef och Maria besök av de vise männen?

Läser man bara Matteusevangeliet kan man tro att de vise männen kom till Jesusbarnet strax efter hans födelse, även om det inte står hur snart därefter: ”När Jesus var född i Betlehem i Judeen på kung Herodes tid, då kom vise män från Östern till Jerusalem och frågade: ’Var är judarnas

nyfödde kung? Vi har sett hans stjärna i Östern (alt. gå upp) och har kommit för att tillbe honom” (2:1–2).

Genom att jämföra Matteusevangeliet och Lukasevangeliet kan vissa missförstånd undanröjas och ökad klarhet ges angående *när* de vise männen besökte Josef och Maria med Jesusbarnet. Enligt Matt 2:13–14 flydde Josef med Maria och Jesusbarnet till Egypten *så snart de vise männen lämnade dem*. Herren sa då till Josef via en ängel: ”Stig upp och ta med dig barnet och dess mor och *fly till Egypten!* Stanna där tills jag säger till dig, för *Herodes kommer att söka efter barnet för att döda det.*” Josef steg då upp och *tog samma natt med sig barnet och dess mor och gav sig av till Egypten*. Där stannade han tills Herodes hade dött” (2:13–15).

Nu framgår det av Luk 2:21–38 att den heliga familjen *bodde kvar i Betlehem mer än 40 dagar efter Jesu födelse*. Så de vise människors besök hos Josef och Maria med Jesusbarnet kan tidigast ha ägt rum drygt 40 dagar efter Jesu födelse, eftersom de lämnade Betlehem och flydde till Egypten direkt efter deras besök. Dessutom framgår det av Matt 2:11 att när de vise männen kom till Betlehem bodde den heliga familjen inte längre i ett stall utan i ett hus: ”De gick in i *huset* och fick se barnet med Maria dess mor” (Matt 2:11).

Kronologisk sammanfattning

Tar vi hjälp av både Matteus och Lukas vittnesbörd kan händelseförloppet i samband med Jesu födelse kronologiskt sammanfattas så här: Eftersom det är sannolikt att Herodes dog i början av april år 4 f Kr och vi vet att han levde när Jesus föddes, är det mycket möjligt att Jesus föddes den 25 december *år 5 f Kr*, en del tror ännu tidigare. (Munken Dionysius fick påvens uppdrag på 500-talet e Kr att göra en ny tideräkning med utgångspunkt från Jesu födelse. Men tyvärr gjorde han flera misstag när han skulle fastställa födelseåret).

När Josef och Maria kom till Betlehem för att skattskrivna sig var trängseln stor i Betlehem. Var och en reste ju till sin stad för att skattskrivna sig, så det var många från Davids hus och släkt som reste till Betlehem. Det står att Josef reste ”till Davids stad som kallas Betlehem, eftersom han var av Davids hus och släkt” (Luk 2:3–4). När de kom fram och det var dags för Maria att föda, var *alla gästrum fulla*. Men de flesta hus hade en stalldel med krubbor för djuren. Så Maria tvingades föda Jesus i ett stall: ”Hon lindade honom och lade honom i en krubba,

eftersom det inte fanns plats för dem i gästrummet” (Luk 2:7). Att övernatta i ett stall blev en nödlösning.

Samma dag fick några herdar av en ängel veta det stora som hade hänt: ”*I dag har en Frälsare fötts åt er i Davids stad. Han är Messias, Herren.*” ”Detta är tecknet för er: Ni ska finna ett nyfött barn som är lindat och *ligger i en krubba*” (Luk 2:11–12). Kungarnas kung och herrarnas herre ligger i en krubba! ”De skyndade i väg och fann Maria och Josef och barnet som låg i krubban” (Luk 2:16). Därefter vände herdarna hem ”och prisade och lovade Gud för allt de fått höra och se, *just så som det hade blivit sagt till dem*” (Luk 2:20).

Sannolikt kunde Josef och Maria efter en eller ett par dagar flytta in i ett hus, och där ägde Jesu omskärelse rum när han var åtta dagar gammal (Luk 2:21). När Jesus var fyrtio dagar bodde de alltjämt i Betlehem och gjorde en kort resa upp till Jerusalem. Lukas berättar: ”När tiden var inne för deras rening enligt Mose lag (kanske 3 februari år 4 f Kr), tog de med honom upp till Jerusalem för att bära fram honom inför Herren, som det står i Herrens lag” (Luk 2:22f): ”En kvinna som fött en son skulle stanna hemma i 40 dagar och därefter frambära ett reningsoffer i templet (se 3 Mos 12:1f)” (fotnot till Luk 2:22 i Svenska Folkbibeln).

När de återkom från Jerusalem till sitt hus i Betlehem fick de sannolikt ganska snart besök av de vise männen, kanske ca 7 februari år 4. Matteus berättar: ”De gick in i *huset* och fick se barnet med Maria, dess mor. Då föll de ner och tillbad honom, och de öppnade sina skattkistor och bar fram gåvor till honom: guld, rökelse och myrra” (Matt 2:11). Det är alltså ett missförstånd att de vise männen uppvaktade Jesus strax efter hans födelse (så som många julkrubbor vill få oss att tro), eftersom den heliga familjen flydde till Egypten direkt efter deras besök. Hade de vise männen besökt den heliga familjen tidigare, kunde inte det besök i Jerusalem äga rum som beskrivs i Lukas 2:22–38.

Vistelsen i Egypten blev inte långvarig. Redan i början av april avled den grymme Herodes efter att ha låtit döda ”alla pojkar i Betlehem och hela dess omgivning *som var två år eller yngre, detta enligt tiden som han noga tagit redan på av de vise männen*” (Matt 2:16). Varför ”två år eller yngre”? Förmodligen därför att de vise männen sagt till Herodes när de förhördes att de två år tidigare (i december år 7 f Kr) hade sett en märklig stjärna som de tolkade som *ett tecken på att en kung skulle födas åt judarna*. Enligt astronomer skedde just två år tidigare ett ovanligt

möte mellan planeterna Jupiter och Saturnus i Fiskarnas stjärnbild (den ytterst sällsynta så kallade "conjunctio magna").¹

När Herodes hade dött (i början av april år 4 f Kr) informerades Josef av en ängel att Herodes nu var död och att han kunde återvända till Israels land: "Stig upp och ta med dig barnet och dess mor och bege dig till Israels land, för *de som ville ta barnets liv är döda*" (Matt 2:19). Josef lydde omedelbart. Uppenbarligen tänkte han nu återvända till huset i Judeen. Men när Josef med sin familj kommit tillbaka till Israels land fick han höra att "Arkelaus (också han mycket grym) var kung över Judeen efter sin far. Då "vågade han inte" bo i Judeen. Han varnades också i en dröm för att bo där, så han flyttade till Galileens område och bosatte sig i Nasaret. Därmed uppfylldes profetian "att Jesus skulle kallas nasaré" (Matt 2:19–23).

Lukas har inte tagit med i sin berättelse det Matteus berättar: att stjärntydare från Östern kom för att hylla och uppvakta "judarnas nyfödde kung" med dyrbara gåvor, att det besöket ledde till barnamord och att den heliga familjen tvingades fly till Egypten. Lukas nämner endast att sedan den heliga familjen "fullgjort allt som var bestämt i Herrens lag" (i samband med reningsoffret i Jerusalem) "återvände de till Galileen och sin hemstad Nasaret" (Luk 2:39). Bibelläsaren bör alltså vara uppmärksam på att efter allt det som berättas i Luk 2:22–38, hände det som Matteus berättar i Matt 2:1–21.

2. Den stora räddningen, en räddning för många

Josef sa till sina bröder: *Gud sände mig hit före er, för att låta er bli kvar på jorden och hålla er vid liv, till räddning för många* (1 Mos 45:7). Vad menas med "till räddning för många" eller som det står ordagrant "för en stor räddning"? Alla Herrens frälsningsgärningar under Israels historia förebildar och syftar fram emot *den stora räddningen, en räddning för många*, för alla folk, inte bara för ett. Bakgrunden är löftet till Abraham: "Där (i det land som jag ska visa dig) ska jag göra dig till ett stort folk. . . I dig ska jordens alla släkter bli välsignade" (1 Mos 12:2–3).

1 Enligt Alfred Edersheim fanns en judisk förväntan att en märklig stjärnkonjunktion skulle föregå Messias födelse (se *The Life and Times of Jesus the Messiah*, 3 uppl. 1886, s 211f). I en av de mindre midrascherna, som ingår i det verk på sex volymer som publicerats av A. Jellinek under titel *Beth ha-Midrash* (Leipzig och Wien 1853–1878) står det att en stjärna i öster ska visa sig *två år före* Messias födelse (vol III, s 8).

Detta löfte förnyas och preciseras gång på gång: ”I din avkomma (= genom en avkomling till dig) ska *jordens alla folk* bli välsignade” (1 Mos 22:18). ”Se, dagar ska komma, säger HERREN, då jag låter en rättfärdig telning växa upp åt David” (Jer 23:5). Uppfyllelsen av den utlovade välsignelsen genom en avkomling till Abraham, Isak, Jakob, Juda och David förutsatte att *judarna fanns kvar i landet när tiden var inne för Messias frälsningsgärning ”för jordens alla folk”* (= ”de många” i Jes 53:11, Matt 26:28 och Rom 5:15, 18).

De många berättelserna i Gamla testamentet om hur HERREN räddar förebildar delvis och pekar fram emot *den stora räddning som Messias ska genomföra*. På Josefs tid berättas följande: ”Man kom från hela världen till Josef i Egypten för att köpa säd, för svälten var svår i hela världen. . . Så var också Israels söner bland dem som kom för att köpa säd, eftersom det rådde svält i Kanaans land” (1 Mos 41:57; 42:4). Räddningen av Israels söner och deras familjer från undergång berodde inte på deras godhet. Tvärtom hade de handlat mycket illa. Sedan de räddats helt oförtjänt sa Josef till sina bröder: ”Ni menade ont mot mig, men Gud har menat något gott genom det, för att bevara många människors liv” (1 Mos 50:20).

Räddningen från slaveriet i Egypten 430 år senare grundade sig också bara på Guds stora nådelöften och övernaturliga ingripanden. Både före och efter räddningen genom uttåget ur Egypten var otron stor bland folket. Det var nära att folket i sin helhet skulle gå under i öknen pga sin upproriskhet. Efter att ha gjort sig en avgud vid Sinai berg sa HERREN till Mose: ”Jag har sett detta folk, och se, det är ett hårdnackat folk. Låt mig nu vara, så att min vrede kan brinna mot dem och förtära dem” (2 Mos 32:9–10). Men när Mose hänvisade till *Guds löftesord till Abraham, Isak och Jakob*, beslöt HERREN att inte förgöra dem. Men när de senare vid gränsen till det utlovade landet talade illa om det och förkastade Guds ord fastän de sett hur Gud alltid genom stora under uppfyllde vad han lovat, sa HERREN: ”Av alla de män som har sett min härlighet och sett de tecken jag har gjort i Egypten och i öknen, och som nu tio gånger har frestat mig och inte lyssnat till min röst, av dem ska ingen få se det land som jag med ed har lovat deras fäder. Ingen av dem som har föraktat mig ska få se det” (4 Mos 14:22–23).

Omkring 700 år senare skriver profeten Jesaja. ”Ni har övergett HERREN, föraktat Israels Helige och vänt honom ryggen. . . Hade inte HER-

REN Sebaot lämnat kvar en liten rest åt oss, då hade vi blivit som Sodom, vi hade liknat Gomorra” (Jes 1:4, 9). Genom att använda assyrierna som sitt vredesverktyg sände HERREN folket *långt bort* (722 f Kr). ”*Ödsligheten ska bli stor i landet*. När bara en tiondel är kvar i det (Sydriket Juda), ska även den ödeläggas” (Jes 6:12f). Hur ska det då gå med löftet om att Messias ska födas i det ringa Betlehem bland Juda tusenden (Mika 5:2)? *Skulle verkligen löftesordet till Abraham kunna gå i uppfyllelse om landet blev öde?* Skulle det finnas några ättlingar till Abraham, Isak och Jakob och något Davids hus från vilket Davidssonen Messias kunde komma och genomföra den utlovade stora räddningen? *Jesaja ger besked: Herren står fast vid sitt löfte: ”Ett skott ska skjuta upp ur Ishais avhuggna stam, en telning från hans rötter ska bära frukt”* (Jes 11:1). ”Liksom en terebint eller en ek lämnar kvar en stubbe när den fälls, ska den stubben vara en helig säd” (Jes 6:13).

Det såg alltså mörkt ut och mänskligt sett omöjligt att Herren skulle kunna hålla sitt löfte, när Juda renrakades som med ”en rakkniv hyrd på andra sidan floden – nämligen Assyriens kung” (Jes 7:20) och när senare Nebukadnessar förde folket bort i babylonisk fångenskap (2 Kung 24:10ff). Men Herren utlovade redan på 700-talet f Kr genom Jesaja: ”Jag är den som säger om Jerusalem: ’Det ska bli bebott’ och om Juda städer: ’De ska byggas upp, jag ska resa upp deras ruiner. . . Jag är den som säger om Koresh: ’Han är min herde, han ska fullborda allt jag vill. . . . Jag spänner bältet om ditt liv, fastän du inte känner mig’” (Jes 44:26, 28; 45:5).

På 600-talet f Kr profeterade Jeremia om hemsökelsen genom babylonerna: ”Hela detta land ska ödeläggas och förstöras, och dessa länder ska tjäna Babels kung i sjuttio år. Men när sjuttio år har gått ska jag straffa Babels kung och folket där för deras missgärning, säger HERREN” (Jer 25:11f). ”*När sjuttio år har gått för Babel ska jag ta mig an er och uppfylla mitt löfte att föra er tillbaka till denna plats*” (Jer 29:10). ”För att HERRENS ord genom Jeremia skulle uppfyllas *påverkade HERREN den persiske kungen Koresh sinne*, så att han över hela sitt rike lät kungöra både muntligt och skriftligt: ’Så säger Koresh, kung av Persien: HERREN, himlens Gud, har gett mig alla riken på jorden, och han har befallt mig att bygga ett hus åt honom i Jerusalem i Juda. Den bland er som tillhör hans folk ska bege sig upp till Jerusalem i Juda för att bygga upp HERRENS, Israels Guds hus, och hans Gud ska vara med honom” (Esra 1:1–3).

Tillbaka till tolkningen av 1 Mos 45:7

Gång på gång räddar Gud det upproriska folket från undergång: genom Josef, genom Mose, genom en rad domare (se Domarboken), genom David, genom Koresh. Orden *"för att låta er bli kvar på jorden"* (1 Mos 45:7) syftar inte bara bakåt på räddningen genom Josef utan är *en förutsättning för uppfyllelsen av löftet till Abraham*. *"Där (i det land som jag ska visa dig) ska jag göra dig till ett stort folk. . . I dig ska jordens alla slakten bli välsignade"* (1 Mos 12:2–3).

Söner till Abraham, Isak, Jakob och Juda skulle "bli kvar på jorden" och finnas i Kanaans land när tiden var inne för den utlovade Messias att födas och genomföra *den stora räddningen*. Men vid många tillfällen verkade det helt omöjligt att Guds löftesord till Abraham skulle kunna gå i uppfyllelse: bl a under den babyloniska fångenskapen och senare under romersk ockupation. Ja, allra mest när den utlovade Frälsaren förkastades under ropen: "Bort med honom, korsfäst honom!"

Rättfärdig och oskyldig dog han i alla syndares ställe. "Han blev genomborrad för våra brott, slagen för våra synder. Straffet blev lagt på honom för att vi skulle få frid, och genom hans sår är vi helade", förutsade Jesaja mer än 700 år före uppfyllelsen. Det som såg ut som ett nederlag blev *"den stora räddningen", uppfyllelsen av löftet till Abraham om en välsignelse för "jordens alla slakten", "till räddning för många"*. "När världen inte genom sin vishet lärde känna Gud i hans vishet, beslöt Gud att genom den dårskap vi förkunnar frälsa dem som tror" (1 Kor 1:21).

Seth Erlandsson

De förtorkade benen (Hesekiel 37:1–14)

av pastor Tim Buelow, Carthage, USA

HERRENS hand kom över mig, och genom HERRENS Ande fördes jag bort och sattes ner mitt i en dal som var full med ben. Han förde mig fram bland dem och se, de låg där i stora mängder över dalen. Och se, de var alldeles förtorkade. Han sa till mig: "Människobarn, kan de här benen få liv igen?" Jag svarade: "Herre GUD, du vet det."

Då sa han till mig: "Profetera för dessa ben och säg till dem: Ni förtorkade ben, hör HERRENS ord: Så säger Herren GUD till dessa ben: Se, jag ska låta ande komma in i er så att ni får liv. Jag ska sätta senor på er och låta kött växa ut på er och täcka er med hud och ge er ande så att ni får liv. Och ni ska inse att jag är HERREN."

Jag profeterade som jag blivit befalld. Och när jag profeterade hördes ett ljud, det blev ett rassel, och benen kom tillsammans så att ben fogades till ben. Medan jag såg på, växte senor och kött på dem och de täcktes med hud. Men ännu fanns det ingen ande i dem.

Då sa han till mig: "Profetera till Anden, ja profetera, du människobarn, och säg till Anden: Så säger Herren GUD: Kom, du Ande, från de fyra väderstrecken och blås på dessa slagna så att de får liv." Och jag profeterade som han hade befallt mig. Då kom Anden in i dem, och de fick liv och reste sig upp på sina fötter, en mycket stor skara.

Han sa till mig: "Människobarn, dessa ben är hela Israels hus. Se, de säger: 'Våra ben är förtorkade, vårt hopp är ute, det är slut med oss.' Profetera därför och säg till dem: Så säger Herren GUD: Se, jag ska öppna era gravar och hämta upp er, mitt folk, ur era gravar och låta er komma till Israels land. Ni ska inse att jag är HERREN, när jag öppnar era gravar och för upp er, mitt folk, ur dem. Jag ska låta min Ande komma in i er så att ni får liv, och jag ska låta er få bo i ert land. Och ni ska inse att jag, HERREN, har sagt det, och att jag har gjort det, säger HERREN."

Ett folk som till större delen vänt Gud ryggen i otro liknas här vid förtorkade ben. Israels barn hade på profeten Hesekiels tid förlorat sitt land. De var döda för det utlovade landet och det utlovade landet var

dött för dem, nu landsförvisade tusentals kilometer från sitt land. Inte bara det, de hade förbjudits av den babyloniske kungen att någonsin återvända till sitt land. Det var det värsta! De fick inte återvända till det land där deras Frälsare enligt Guds löfte skulle födas! Han skulle ju födas *som en telning ur Ishais avhuggna stam* (Jes 11:1), från en kvarleva i Juda land där han är den rätte innehavaren av härskarstaven (1 Mos 49:10). Men om ingen avhuggen stam längre fanns där, ingen kvarleva i Juda? Hur skulle då löftet om Messias kunna uppfyllas?

De upplevde sin situation helt hopplös – bokstavligen utan något hopp om återvändande, om nytt liv. Skulle det ens någonsin kunna komma en Frälsare? Hur? Det tycktes helt omöjligt! Så de säger: *”Våra ben är förtorkade, vårt hopp är ute, det är slut med oss”* (v 11).

Något liknande känner många i dag i coronatider. Kanske inte lika dramatiskt, men tankar som dessa gnager i vårt inre: Kommer något att bli som tidigare? Kommer vårt land att någonsin kunna återhämta sig? Kommer våra liv att för alltid ha förändrats till det sämre? Kommer en rad affärer och företag att tvingas slå igen? Hur ska det gå för de unga med deras utbildning, emotsedd examen och studentfrände?

Genom Hesekiel visade Gud på ett dramatiskt sätt sitt folk att även om allt tycktes helt hopplöst – *de kunde få liv igen!* Det var en otrolig syn som Hesekiel såg. Döda, torra ben kom tillsammans så att ben fogades till ben, fick senor och muskler och täcktes med hud. ”Jag ska ge er ande så att ni får liv”, sa Herren. ”Anden kom in i dem, de fick liv och reste sig upp på sina fötter, en mycket stor skara.”

Vilket under! Jag undrar om t o m Hesekiel blev överraskad av denna syn. Egentligen borde han inte ha blivit det – och inte vi heller. Tänk på hur det var i begynnelsen. Gud skapade världen av absolut ingenting och formade sedan människan ”av jord från marken och blåste in livs- ande i hennes näsa. Så blev människan en levande varelse” (1 Mos 2:7). *Detta är vad Gud gör. Han är Gud! Han är vår Skapare. Förutom honom finns inget liv.* Han uppfann det och han gjorde så att det blev till. Precis som Gud skapade i begynnelsen, är han den som *skapar på nytt*. Han gör det mänskligt sett omöjliga. Han är Gud.

Hur gör han det? *Då sa han till mig: ”Profetera för dessa ben och säg till dem: Ni förtorkade ben, hör HERRENS ord.” . . . Jag profeterade som jag blivit befalld. Och när jag profeterade hördes ett ljud, det blev ett rassel, och benen kom tillsammans så att ben fogades till ben* (v 4,7). Han andades in Anden i dessa ben genom att förkunna *sitt ord*. Precis som Gud i begyn-

nelsen lät liv bli till genom sitt ord ”Varde!”, ”bli till!”, och det blev till. Så skapar Gud på nytt genom att tala *sitt ord*.

Genom ett under skulle Gud göra något som han aldrig hade gjort tidigare. Han skulle återupprätta en död nation! Han gjorde det genom att påverka den persiske kungen Koresh sinne, så att han över hela sitt rike lät kungöra och utfärda ett edikt, 70 år efter landsförvisningens början, exakt enligt Jeremias profetia: judarna skulle få återvända, deras döda nation få nytt liv, deras huvudstad bli återuppbyggd och deras tempel byggas upp (Jer 29:10). Ingenting ens det minsta likt detta hade någonsin hänt tidigare! Det döda Israel skulle föras tillbaka till livet och komma tillbaka till Jerusalem och Judeen. Vilket mirakel!

Gud skulle t o m göra mer än detta: Han skulle göra denna lilla judiska nation, den kvarleva av troende som fanns där, till ett världsvitt rike genom att inympa miljontals hedningar i sitt sanna folk. Det sanna Israel är nu en levande verklighet över hela jorden, en helig gemenskap av alla som genom Guds löftesord blivit födda på nytt. ”Alla som härstammar från Israel är nämligen inte Israel. . . Det är inte de köttsliga barnen som är Guds barn, utan löftets barn räknas som hans avkomlingar” (Rom 9:6,8).

Det finns de som företar pilgrimsresor till Israels *jordiska* huvudstad, Jerusalem, för att komma till det sanna Israel. Men de som tror på Guds Son, den messianske Kungen, Lammet som är ”herrarnas Herre och kungarnas Kung” (Upp 17:14), de har enligt Hebreerbrevet redan ”kommit till Sions berg och den levande Gudens stad, det *himmelska* Jerusalem, till änglar i mångtusental, till en festgemenskap och församling av förstfödda som har sina namn skrivna i himlen” (Heb 12:22f).

Inte en enda själ i Kristi rike började som någonting annat än en hög av döda ben. I Guds ögon var inte en enda av oss levande förrän Anden kom in i oss. *Människobarn, kan de här benen få liv igen?* (v 3). Ja, de kan det, för Gud har gjort oss levande i Kristus. Genom Guds ord förde den helige Ande oss som var andligt döda från död till liv. Och han fortsätter att göra det i dag runt hela världen, dag in och dag ut. Han skapar en stor armé av själar – den stridande kyrkan (*Ecclésia militans*).

Han gör precis det som han gjorde med de förtorkade benen i dalen. Han gör det genom sitt allsmåttiga ord. ”Profetera för dessa ben och säg till dem: Ni förtorkade ben, hör HERRENS ord” (v 4). Och när de döda benen hör Herrens ord, ger Anden dem liv genom Ordet. Han gör precis så som han gjorde med högen av döda ben i dalen. Han gör

det genom sitt allsmåktiga ord. Genom Guds ord kom Anden in i dem. Tron är en gåva genom Ordet och Anden. *Vi är frälsta genom tron.* Detta är det enda sättet att bli frälst. Den helige Ande ger oss förtröstan på Jesus och vi får evigt liv.

Från död till liv

Döda israeliter, som genom sin otro förts bort i babylonisk fångenskap, kom tillbaka till liv och återvände från landsförvisningen. Steg för steg återuppbyggdes deras huvudstad. Deras tempel byggdes upp. Det var mindre än det hade varit tidigare. Men det var nu *en rest av troende*, inte den stora massa som hade övergett Gud. Också detta var förutsagt: *Även om ditt folk, Israel, vore som havets sand, så ska bara en rest av det återvända/vända om* (Jes 10:22).

Också 500 år senare fanns det en rest av troende judar, när Gud uppfyllde sitt löfte att sända sin Messias till Sion. Ett exempel är den gamle Simeon som tog Jesus i sina armar och sa: *Mina ögon har sett din frälsning som du har berett inför alla folk* (Luk 2:30f). Ett annat exempel på troende är Maria som när hon får budskapet att hon skulle bli havande med den utlovade Frälsaren, ingen mindre än Guds Son, svarar: *Låt det ske med mig som du har sagt* (Luk 1:38). Samme allsmåktige Gud har gett liv åt våra döda ben genom tron på den utlovade Frälsaren som han sände när tiden var inne och som genom sin fullbordade frälsning har frälst oss från synd och död. Det börjar med död, exemplifierat av de döda, förtorkade benen.

Genom sin lag avslöjar Gud vilka stora syndare vi är, värda den eviga fördömmelsen. Genom sitt evangelium uppväcker han andligt döda till liv. ”Bokstaven dödar, men Anden ger liv”, skriver Paulus (2 Kor 3:6). Lagen med sina krav kan inte ge liv, bara evangeliets löftesord. Genom det uppväcker Anden oss till liv. Paulus skriver till de troende: ”Er har Gud gjort levande, ni som var döda genom era överträdelse och synder. . . . Av naturen var vi vredens barn. . . . Av nåden är ni frälsta genom tron, inte av er själva. Guds gåva är det” (Ef 2:1,3,8). Gud låter oss nu genom coronaepidemin smaka lite av dödsfruktan för att vi inte ska ta livet som något självklart, som något vi förtjänar, utan som ett mirakel, som en stor gåva av nåd. Och störst av allt är det eviga livet. Jesus sa: *Jag säger er sanningen: Den som hör mitt ord och tror på honom som har sänt mig, han har evigt liv. Han drabbas inte av domen utan har gått över från döden till livet* (Joh 5:24).

När ägde syndaflo den rum?

Tiden mellan Sem och Abraham enligt 1 Mos 11:10–26

Abrahams tid

När levde Abraham? Flera bibelställen kan hjälpa oss besvara den frågan. Låt oss börja med att försöka fastställa när uttåget ur Egypten bör ha ägt rum. Enligt 1 Kung 6:1 var Salomos fjärde regeringsår ”*det 480:e året efter det att Israels barn drog ut ur Egypten*”¹. Ganska säkert kan Salomos 4:e regeringsår dateras till *ca 966 f Kr*. Det betyder att uttåget ur Egypten bör ha ägt rum *ca 1446 f Kr* (966 + 480). 2 Mos 12:40 hjälper oss sedan att komma längre bakåt i tiden. Där står: ”*Den tid som Israels barn hade bott i Egypten² var 430 år.*” Enligt dessa ord bör Jakob och Israels barn ha flyttat ner till Egypten och bosatt sig där *1876 f Kr* (1446 + 430) (se 1 Mos 45:16ff och 46:1ff).

-
- 1 Septuaginta har ”det 440:e året” i stället för det 480:e. Men det kommer i konflikt Dom 11:26, där Jefta svarar ammoniternas kung: ”Israel har *i 300 år* bott i Heshbon med underlydande orter, i Aroer med underlydande orter och i alla städer längs Arnon.” Alltså måste erövringen av amoreen Sichons område öster om Döda Havet (se 4 Mos 21:21ff) ha ägt rum minst 300 år före Jefthas tid (domare ca 1096–1090 f Kr). Efter Josuas och de äldstes styrelse följde en domartid som varade fram till att Saul blev kung 1050 f Kr. Domarbokens uppgifter om domarna kräver en domartid som varade mellan ca 1370 och 1050 f Kr.
 - 2 Septuaginta och den samaritanska pentateuken tillfogar efter Egypten ”och i Kanaan”. Det skulle kunna tolkas så att tiden i Egypten reduceras till 215 år, vilket är alldeles för kort tid. Bl a 1 Krön 7:20–27 nämner nio eller tio generationer från Efraim (Josefs son) till Josua. Dessutom sa HERREN till Abram enligt 1 Mos 15:13: ”Du ska veta att dina efterkommande ska bo som främlingar i ett land som inte är deras *där man ska göra dem till slavar och förtrycka dem i 400 år.*” Detta runda tal stämmer med uppgiften att Israels barn hade bott i Egypten i exakt 430 år när uttåget ägde rum. Keil-Delitzsch skriver i sin kommentar till Exodus: Äktheten i uppgiften att Israels barn bodde 430 år i Egypten ”styrks utan allt tvivel av Onkelos, den syrska översättningen, Vulgata och andra tidiga översättningar, förutom att den är i harmoni med förutsägelsen i 1 Mos 15:13” (*Commentary on the Old Testament in ten volumes, Vol I*. Eerdmans, femte tryckningen 1978).

Med hjälp av uppgifterna ovan kan vi lätt räkna ut tiden för Abrahams levnad. Första Mosebok anger att Abrahams ålder var *100 år* när Isak föddes (1 Mos 21:5), att Isaks ålder var *60 år* när Jakob föddes (1 Mos 25:26) och att *Jakobs ålder var 130 år när han bosatte sig i Egypten* (1 Mos 47:9, 28). Det betyder att Abrahams födelseår blir ca 2166 f Kr: 1876 + 100 (Abrahams ålder när Isak föddes) + 60 (Isaks ålder när Jakob föddes) + 130 (Jakobs ålder vid denna tid) = 2166. Eftersom Abraham dog när han var 175 år (1 Mos 25:7) kan hans levnadstid fastställas till *ca 2166 – 1991 f Kr*. Han var 75 år när han lämnade Harran och begav sig av mot Kanaans land, dvs ca 2091 f Kr (se 1 Mos 12:4–5).³

Syndafloden

Låt oss nu gå ännu längre tillbaka. Hur långt tidigare kan syndafloden ha ägt rum, om vi utgår från *uppgifterna i 1 Mos 11:10–26*? *Två år* efter floden fick Sem sonen Arpakshad (v 2). När Arpakshad var *35 år* blev han far till Shela (v 12). När Shela var *30 år* blev han far till Eber (v 14). När Eber var *34 år* blev han far till Peleg (v 16). Alltså skedde Pelegs födelse $2 + 35 + 30 + 34 = 101$ *år efter floden*. Uttrycket ”efter floden” tycks betyda efter flodens *början*. För det står i 1 Mos 7:6 att Noa var 600 år ”*när floden kom*” och i 1 Mos 9:28 att han levde 350 år ”efter floden” och att hans hela ålder blev 950 år (600 + 350). Alltså måste ”efter floden” betyda efter flodens början.

När Peleg var *30 år* blev han far till Regu (v 18). När Regu var *32 år* blev han far till Serug (v 20). När Serug var *30 år* blev han far till Nahor (v 22). När Nahor var *29 år* blev han far till Tera (v 24). När Tera var *70 år* blev han far till *Abram*, Nahor och Haran (v 26). Alltså föddes Abraham $101 + 30 + 32 + 30 + 29 + 70 = 292$ *år efter flodens början*.

Nu vet vi inte säkert om Abram var äldst av de tre bröderna. Abram kan ha nämnts först eftersom han är huvudpersonen i sammanhanget. Sannolikt var de inte trillingar lika lite som 1 Mos 5:32 måste innebära att Sem, Ham och Jafet var trillingar. Men om Abraham föddes när Tera var 75 år, bör syndafloden ha ägt rum *ca 2458 – 2457 f Kr* (2166 + 292 = 2458). Av 1 Mos 7:11 och 8:14f framgår att de åtta människorna plus djuren ombord lämnade arken ett år och tio dagar efter flodens början.

3 Stefanus ord i Apg 7:4 ska nog tolkas så att ”när hans far hade dött” betyder: Efter orden om Teras död i 1 Mos 11:32 berättas därefter i 1 Mos 12:4–5 att ”Gud förde honom därifrån till det land där ni nu bor”.

Problem

Om syndafloden ägde rum ca 2460 f Kr måste flera av Egyptens pyramider ha funnits när syndafloden ägde rum. För den äldsta pyramiden, Saqqarapyramiden, brukar dateras till ca 2650 f Kr och den största, Cheopspyramiden på Gizaplatån i utkanten av Kairo, till ca 2500 f Kr. Om dessa pyramiderna fanns när syndafloden ägde rum, dvs om dateringen av pyramiderna är någorlunda korrekt, borde de bära tydliga spår av att de dränktes av floden. *Men inga sådana spår finns. Tvärtom visar sedimenten som pyramiderna vilar på och fossilen i dessa sediment att syndafloden hade ägt rum innan pyramiderna byggdes.* Det ger oss anledning att fråga oss om masoreternas hebreiska text på varje punkt stämmer med den ursprungliga hebreiska grundtexten.

Den ursprungliga grundtexten

Den ursprungliga hebreiska grundtexten till Gamla testamentets böcker finns inte bevarad utan endast avskrifter av avskrifter av avskrifter. Den rika tillgången på manuskript, tidiga citat och översättningar, ligger till grund för framtagandet av den ursprungliga grundtexten. Ingen biblisk lära vilar på osäker grund. Den hebreiska text som vi huvudsakligen utgår ifrån vid översättningar av Gamla testamentet är ganska sena avskrifter som judiska skriftlärda, de s k masoreterna, har gjort. Masoreternas sätt att kopiera förlagor vittnar i regel om stor noggrannhet. Därför väger de masoretiska avskrifterna tungt. Men det finns tidigare vittnesbörd om hur den ursprungliga grundtexten såg ut, så hänsyn måste tas också till dem.

Den äldsta bevarade masoretiska avskriften till alla Gamla testamentets böcker är den s k Codex Leningradensis från år 1008 e Kr (förkortat MT). Det är den som ligger till grund för tidsuppgifterna i 1 Mos 11:10–26 som vi använt ovan. Ett viktigt textvittne, mer än tusen år äldre än MT, är Septuaginta (LXX), den grekiska översättningen av den hebreiska grundtexten från tidigt 200-tal f Kr. Ibland är LXX:s översättning parafraserande, förmodligen i syfte att försöka tydliggöra innebörden, vilket försvårar en översättning tillbaka till den hebreiska förlagan. Men så är inte alltid fallet. I enstaka fall kan LXX ha bevarat den ursprungliga grundtexten bättre än MT.⁴

4 Den nya bibelöversättningen EHV (Northwestern Publishing House, 2019) skriver i sitt förord om grundtexten till GT: Vi utgår från Codex Leningradensis som vår

Just i 1 Mos 11:10–26 föreligger några olikheter mellan MT och LXX som bör beaktas. Det gäller *vid vilken ålder Arpakhshad och sex av hans efterföljare fick en son*. Följande skillnader föreligger när det gäller faderns ålder när Shela (v 12), Eber (v 14), Peleg (v 16), Regu (v 18), Serug (v 20) och Nahor (v 22) föddes. Enligt MT var åldern 35, 30, 34, 30, 32 och 30, medan LXX har 100 år mer för var och en, nämligen 135, 130, 134, 130, 132 och 130. Slutligen anges Nahors ålder när Tera föddes (v 24) till 29 år enligt MT, till 79 år enligt LXX. Den hebreiska grundtext som översattes till grekiska såg uppenbarligen delvis annorlunda ut än den masoretiska texten.

Ett kraftigt stöd för att LXX:s uppgifter kan vara de ursprungliga ges av den samaritanska pentateuken. Samaritanerna, som bosatte sig i Samaria efter Nordrikets fall 722 f Kr, slog vakt om Moseböckerna som helig skrift. Deras kopior av den hebreiska grundtexten till Moseböckerna går tillbaka till en förlaga som inte kan vara yngre än 400-talet f Kr. Den samaritanska pentateuken har *samma tidsuppgifter som LXX ovan*. Också den judiske historikern Flavius Josefus (ca 37 – ca 100 e Kr) har samma årsangivelser för de sex första (han nämner ingenting om Nahors ålder vid Teras födelse). Det finns alltså *tre tidiga vittnen* för en annan grundtext än den masoretiska när det gäller dessa tidsuppgifter.

Om Septuagintas hebreiska förlaga stämmer med den ursprungliga grundtexten skedde *Pelegs födelse 401 år efter floden* (2 + 135 + 130 + 134), *inte endast 101 år efter floden* (enligt MT). Till 401 år för Pelegs födelse efter floden lägger vi 130 + 132 + 130 + 79 + 70 = 541 år för att komma fram till *tiden för Abrahams födelse, alltså 942 år efter floden* (401 + 541), *inte endast 292 år efter floden* (MT) som verkar vara en

grundtext, ”men vi tar också hänsyn till varianter från Döda Havsrullarna, det grekiska GT (Septuaginta) och andra gamla översättningar”. Här ett par exempel där EHV frångår den masoretiska texten: I 1 Mos 47:21 står enligt den masoretiska texten: ”Folket flyttade han till städerna.” Men EHV väljer det som står i Septuaginta och den samaritanska pentateuken som den ursprungliga grundtexten: ”Folket gjorde han till slavar” (As for the people, he made them all servants).” I 2 Mos 8:23 står enligt den masoretiska texten (8:19 i MT): ”Jag ska sätta en *lösensumma* mellan mitt folk och ditt folk”. I Septuaginta och latinska översättningar står: ”Jag ska göra en *skillnad* mellan mitt folk och ditt folk.” EHV följer den grekiska och de latinska översättningarna som överensstämmande med den ursprungliga grundtexten: ”I will make a distinction between my people and your people” (så gör nästan alla översättningar).

alldeles för kort tid. Om Abrahams födelseår är 2166 f Kr får vi fram $2166 + 942 = 3108$ f Kr för *syndaflo den*, dvs ca 450 år innan den äldsta pyramiden byggdes i Egypten.

När människorna bröt upp från Ararats bergsland och drog österut mot Mesopotaniens lågland hade de åtta personer som lämnade arken blivit ett talrikt folk som snart genom Guds ingripande skulle spridas ut över jorden. Människorna ville ”i Shinars land” bygga ”en stad och ett torn med spetsen uppe i himlen. Låt oss göra oss ett namn, så att vi inte sprids ut över hela jorden” (1 Mos 11:4). Genom Guds ingripande kunde de inte fullfölja denna plan. Gud ”förbistrade (delade) hela jordens språk” från att ha varit ett enda och ”spred ut dem över hela jorden” (1 Mos 11:8–9). Kanske Eber, hebreernas förfader, ville påminna om detta Guds ingripande genom att kalla sin son för Peleg = ”delning” (1 Mos 10:25; 11:16). Det kan knappast ha hänt redan 101 år efter floden (så enligt MT om Pelegs födelse) men mycket möjligt 401 år efter floden (så LXX, den samaritanska pentateuken och Josefos). Dessutom måste byggandet av pyramiderna ha skett efter att Gud delat upp språket i flera språk och spritt ut dem, bl a till Egypten.

Varför olika tidsuppgifter i LXX och MT i just 1 Mos 11:10–26?

Fanns det någon anledning för de judiska lärde i Alexandria (LXX), för samaritanerna som kände sig bundna av Moseböckerna (den samaritanska pentateuken) eller för den judiske historikerna Flavius Josefos att ändra tidsuppgifterna i den ursprungliga grundtexten till 1 Mos 11:10–26? Knappast. Av vilken anledning skulle det kunna vara?

Varför har då judiska skriftlärda bakom den masoretiska texten i stället för ”35 och hundra”, ”30 och hundra” etc strukit hundra i sex fall och i ett fall ändrat ”nio och sjuttio” till ”nio och tjugo”? Det vet vi inte. Men vi vet att de besvärades av att Jesus och hans apostlar hävdade att Skriften (Gamla testamentet) klart visade att Jesus var den utlovade Messias. Jesus sa: ”Hade ni trott Mose skulle ni tro på mig, för det var om mig han skrev” (Joh 5:46). Konflikten mellan Jesus och de judiska skriftlärda var stor. ”Vore Gud er Far skulle ni älska mig, för jag har utgått från Gud och kommer från honom. Jag har inte kommit av mig själv, utan han har sänt mig” (Joh 8:42). Paulus skrev: ”Kristus dog för våra synder enligt Skrifterna, . . . uppstod på tredje dagen enligt Skrifterna” (1 Kor 15:3f). Petrus citerade Jesaja 53 och skrev: ”Kristus led

i ert ställe (se Jes 53:4f). . . *Han hade inte begått någon synd, och inget svek fanns i hans mun*” (1 Pet 2:21f, se Jes 53:9). ”*Genom hans sår är ni helade. Ni var som vilsna får*” (1 Pet 2:24f, se Jes 53:5 och 6).

Inte bara Jesaja 53 var besvärande. (Detta kapitel togs inte med bland ”*Haftarot för hela året*”, dvs de valda texter ur de profetiska böckerna som lästes i synagogan. Jes 52 och 54 läses men inte Jes 53). Det var också besvärande att Messias som är Davids son *samtidigt av David kallas för ”min Herre*” (Ps 110:1) och att han *enligt HERRENS ed är en präst precis som Melkisedek*: ”HERREN har gett sin ed och ska inte ångra sig: ’Du är präst för evigt *på samma sätt som Melkisedek*’” (Ps 110:4). Lägga märke till vad Hebreerbrevets författare skriver om Melkisedek: ”Hans dagar har ingen början och hans liv har inget slut: *han är som Guds Son och förblir präst för evigt*” (Heb 7:3). Melkisedek är alltså som Guds Son och Guds Son, Jesus, är som Melkisedek: ”*Jesus lever för evigt, och därför har han ett prästämbete som är evigt. . . Det var en sådan överstepräst vi behövde, en som är helig, oskyldig, obefläckad, skild från syndare och upphöjd över himlarna. Han måste inte bära fram offer varje dag som de andra översteprästerna, först för sina egna synder och sedan för folkets. Det gjorde han en gång för alla när han offrade sig själv. Lagen (Toráh) insätter svaga människor som överstepräster, men ordet som bekräftades med ed och kom efter lagen insätter Sonen, som är fullkomlig för evigt*” (Heb 7:24–28).

Melkisedek betyder ”*rättfärdighetens kung*” och han är ”*Salems kung*”, dvs ”*fridens kung*” (Heb 7:2; 1 Mos 14:18–20). Melkisedek välsignade Abraham (1 Mos 14:18–20). Den välsignelse han gav Abraham var inget mindre än *Guds den Högstes välsignelse* (se 1 Mos 14:19). Jesus sa till de judar som förnekade att han var Guds utsände Son: ”*Abraham, er far, jublade över att få se min dag. Han såg den och glädde sig*” (Joh 8:56). Precis som Guds Son (ofta kallad ”*HERRENS Ängel*” = ”*HERRENS Utsände*”) plötsligt uppenbarade sig i den brinnande busken för Mose (2 Mos 3:2ff) och lika plötsligt uppenbarade sig för Josua som en man med draget svärd (Jos 5:13ff), uppenbarade sig Guds son plötsligt för Abraham som ”*Rättfärdighetens kung*” (= Melkisedek).

De judiska skriftlärda kunde inte acceptera att Messias enligt Skriften var både Gud och människa och att Jesus var denne utlovade Messias, Guds unike Son, ett med Fadern. ”*Ni känner varken mig eller min Far. Hade ni känt mig, skulle ni också känna min Far*”, sa Jesus till dem (Joh 8:19). ”*Om ni inte tror att Jag Är, ska ni dö i era synder*” (Joh 8:24). Dessvärre framhärade de skriftlärda i sin blindhet: ”*Visst har vi rätt när*

vi säger att du är samarier och besatt av en ond ande?” (Joh 8:48). ”Du hädar och gör dig själv till Gud fast du är en människa” (Joh 10:33).

Jesus pekade på profetian i Ps 110 när han samtalade med fariseerna om Messias (se Matt 22:41–46), och för apostlarna var texten om Melkisedek i 1 Mos 14 viktig tillsammans med profetian i Ps 110. Det framgår av Hebreerbrevet. Från kapitel 4:14 ända fram t o m 10:21 undervisas om Jesus som en överstepräst lik Melkisedek: ”*Om nu fullkomlighet hade gått att nå genom den levitiska prästtjänsten – och på den grunden fick folket lagen – varför måste det då uppstå en annan präst, en som Melkisedek, en som inte sägs vara som Aron? . . .* Så åsidosätts ett tidigare bud eftersom det var svagt och kraftlöst, för lagen åstadkom aldrig något fullkomligt. Men ett bättre hopp har kommit, och genom det kan vi närma oss Gud. Dessutom kom det inte utan ed. De andra blev präster utan ed, men Jesus har blivit det genom en ed av den som sade till honom: *Herren har gett sin ed och ska inte ångra sig: Du är präst för evigt*” (Heb 7:11, 18–21).

Om profetian om en präst ”på samma sätt som Melkisedek” inte kunde syfta på Messias, vilket de judiska skriftlärdade hävdade, eftersom Messias var ”Davids son”, dvs *av Juda stam*, vem var då Melkisedek? Deras lösning blev att han måste ha varit Sem. I Targum Neofiti från 3:e till 8:e århundradet e Kr sägs: ”Melkisedek, Jerusalems kung, var den store Shem.” Luther skriver i sin kommentar till Första Mosebok att alla judiska utläggare av 1 Mos 14 hävdar att ”Melkisedek var Sem, Noas son”. Eftersom Sem ännu levde på Abrahams tid enligt de sena handskrifter av den hebreiska texten som fanns på Luthers tid, så kan Melkisedek ha varit Sem, menar Luther.

Sem levde visserligen innan Levi stam fanns, men man menade att han på ett föregripande sätt kunde räknas till Levi stam, eftersom Levi stam härstammar från honom. Orden ”*på samma sätt som Melkisedek*” kunde alltså tolkas så att det utlovade prästadömet överensstämde med lagens krav och att Jesus som var av Juda stam ingalunda kunde åsyftas. Mot detta betonar Hebreerbrevet att Melkisedek enligt 1 Mos 14:18–20 framträder ”utan far, utan mor och utan släkttregister. Hans dagar har ingen början och hans liv har inget slut” (Heb 7:3). Sem däremot framträder med både far och mor och släkttregister.

Enligt den grundtext som uppenbarligen fanns långt före den masoretiska texten, den grundtext som LXX, den samaritanska pentateuken och Flavius Josefus hade tillgång till, *dog Sem 500 år före Abrahams födel-*

se! Sem kan alltså inte ha varit Melkisedek enligt LXX, den samaritanska pentateuken och Josefos. *För att Sem skulle kunna vara Melkisedek måste han alltjämt ha levt på Abrahams tid.* Den masoretiska texten kortar ner tiden mellan syndaflo den och Abrahams tid med 650 år. Därmed levde Sem ännu när Abraham mötte Melkisedek.

Frågan är nu: Vilken grundtext stämmer med den ursprungliga? Har den samaritanska hebreiska texten till Toráh och den grundtext som de alexandrinska judarna översatte till grekiska av någon anledning förlängt tiden mellan floden och Abraham, eller har judiska skriftlärda förkortat den tiden så att Sem ska kunna vara identisk med Melkisedek?

Seth Erlandsson

Mannens och kvinnans roller i familjen¹

av Tor Jakob Welde

I vår tid är traditionella könsroller betraktade som något ”1950-talsmäsigt” och ”medeltida”. Det gäller de flesta av Europas länder. Könsneutralitet och likaställning är inne. I Skandinavien finns det nu förskolor där barnen uppfostras till att inte använda ord som pojke och flicka, utan i stället bara säga ”person” om varandra, så att alla kan få utveckla sin könsidentitet mera fritt och inte bli pressad in i någon ”snävare könsroll”. Detta fenomen är väl alltfjämt i de flesta skandinavers ögon en aning extremt, men det illustrerar en ökande tendens i västvärlden. Äktenskapet och familjen betraktas som mänskliga påhitt, gamla seder som vi kan förändra efter behag. Många tycker det är anstötligt att höra talas om att könsroller inte är människoskapelser och inte kulturellt betingade utan skapade av Gud från världens begynnelse. De snabbt skiftande synsätten runt om oss gör det mer utmanande, men desto viktigare att talas vid om vad Bibeln säger om mannens och kvinnans roller.

Jesus säger: ”Har ni inte läst att Skaparen från början gjorde dem till man och kvinna och sa: Därför ska en man lämna sin far och mor och hålla sig till sin hustru och de två ska bli ett kött? Så är de inte längre två utan ett kött. Vad Gud har fogat samman får alltså människan inte skilja åt” (Matt 19:4–6). Som ”man” och ”kvinna” skapade han dem (1 Mos 1:27), och de hebreiska orden som används här berättar inte bara om en skillnad mellan olika kön utan indikerar också roller: ”Manligt” och ”kvinnligt” är inte en människoskapad, kulturell konstruktion, utan kommer från Guds skaparhand och är något fint. I den här världen kan förvisso alla fina ting förvrängas och ödeläggas, men från begynnelsen och i sig själva var och är dessa könsroller något mycket gott.

Det är i äktenskapets förening som förhållandet mellan man och

1 Föredrag hållet vid KELK-mötet i Durres, Albanien, den 24 maj 2019, förkortat och översatt av SE.

kvinnan med deras roller får sitt mest fullständiga uttryck. "Äktenskapet är en livslång förening av en man och en kvinna som erkänns offentligt. . . . Eftersom Gud har instiftat äktenskapet har han också rätt att berätta för oss hur det ska fungera. Han säger att förhållandet mellan man och hustru ska efterlikna förhållandet mellan Kristus och kyrkan, och att man och hustru härmed har olika roller. Maken ska vara det kärleksfulla huvudet, och maken den kärleksfulla hjälparen. Gud vill att alla som är gifta ska behandla sin maka/make med respekt" (*Nittiofem teser för det 21:a århundradet*, utarbetade 2017 av KELK till 500-årsminnet av Martin Luthers 95 teser, tes 21 och 22).

I.

Som kvinnans huvud ska mannen visa ett kärleksfullt ledarskap (Ef 5:23,25)

Mannens roll är att tjäna som "huvud" (grek. *kefalé*), dvs han har ansvar för ledarskap i äktenskapet och familjen. "Mannen är kvinnans huvud", skriver aposteln Paulus i 1 Kor 11:3, (inte *bör vara utan är*). Detta är en del av Guds skapelseordning för alla tider. "För mannen kommer inte från kvinnan utan kvinnan från mannen. Och mannen skapades inte för kvinnan, utan kvinnan för mannen" (1 Kor 11:8–9). Adam blev skapad först, därefter Eva. Med denna tidsföljd inrättade Gud ett bestämt förhållande mellan man och kvinna, så att "en man är sin hustrus huvud" (Ef 5:23).

Men då tiden för mänsklighetens syndafall kom glömde både mannen och kvinnan de roller Gud hade gett dem. "Hjälparen" (1 Mos 2:18) uppförde sig som om hon var den andliga ledaren av familjen. Efter att ha lyssnat till djävulen och trott på hans lögn försåg sig kvinnan av den förbjudna frukten och åt. Hon gav också åt sin man som var med henne och han åt. Adam glömde sin ledarroll och följde hjälparens exempel i stället för att vägleda henne. Han lyssnade till sin hustru i stället för att lyssna till Gud. Som familjens överhuvud hölls han ansvarig för det tragiska avfallet, även om han försökte lägga skulden på henne: "Kvinnan som du satte vid min sida, hon gav mig av trädet och jag åt" (1 Mos 3:12). Paulus skriver: "Genom en enda människa kom synden in i världen, och genom synden döden" (Rom 5:12). Även om "det inte var Adam som blev förledd, utan kvinnan blev förledd" (1 Tim 2:14), var det likväl han som fick skulden, för han var ju "huvudet" som hade underlåtit att leda.

Att vara ledare innebär med nödvändighet en viss auktoritet, att man fattar beslut. Men Gud vill inte ha familjeöverhuvuden som är chefande och dominerande, egoistiska och hårda. (Efter syndafallet har dessvärre detta ofta varit fallet.) Tvärtom. Paulus understryker kärleksfullhet och ett självpoffrande: ”En man är nämligen sin hustrus huvud, liksom Kristus är församlingens huvud och själv Frälsare för sin kropp. . . Ni män, *älska* era hustrur, så som Kristus har älskat församlingen och *offrat sig för den*. . . På samma sätt är männen skyldiga att älska sina hustrur som sina egna kroppar. Den som älskar sin hustru älskar sig själv. Ingen har någonsin hatat sin egen kropp, utan man ger den näring och sköter om den. Så gör också Kristus med församlingen” (Ef 5:23–29).

En äkta man ska därför imitera Kristi osjälviska och självpoffrande kärlek. Jesus var villig att både leva och dö för sin brud, församlingen. Han tjänade henne hela vägen till korset. Grunden till att vi älskar vår Herre och villigt underordnar oss honom, det är att han först har älskat oss och offrat sig själv för oss. Så mannen bör sätta sin hustrus behov och önskningsar före sina egna behov och önskningsar, och söka hjälpa henne och beskydda henne från både fysisk, känslomässig och andlig skada.

Som Kristi kärlek

C.F.W. Walther sa en gång i en vigselfredikan: ”Kristus älskar sin kyrka. Han inte bara låtsas det med yttre åtbörder och handlingar, utan innerligt av hjärtat, så att han ger näring åt den med sin egen kropp och ger den att dricka av sitt eget blod. Så helhjärtat bör den kristna mannen älska sin hustru. Vidare älskar Kristus sin kyrka fastän den är full av orenhet. I stället för att skilja sig från henne täcker han över hennes synder med sin egen rättfärdighet. Med en sådan tålmodighet bör också den kristne äkta mannen älska sin hustru, även om hon har sina svagheter och brister. Han har överseende med dessa svagheter, önskar inte lämna henne pga dem, utan han tänker i stället: Jesus, min själs brudgum, älskar mig fastän jag är en fattig syndare som dagligen gör honom besviken. Han förkastar mig ändå inte av denna anledning. Varför skulle då jag inte älska min hustru även om hon inte är perfekt!”²

Om mannen börjar med en självpoffrande inställning när det uppstår svårigheter, så kommer hans hustru att uppleva den kärlek som

2 C.F.W. Walther, *The Word of His Grace. Occasional and Festival Sermons*, Mankato 1978, s 174ff.

aposteln talar om i Efesierbrevet 5. Nathan Pope betonar betydelsen av detta: ”En man sätter i gång en god cirkel av kärleksfullhet . . . Han ska försöka vara mera uppmärksam när det gäller tillfällena att uppoffra sig, se möjligheter till att förneka sig själv för sin hustrus skull.”³ Det finns många sätt i vardagen att göra detta och därmed visa hur högt han älskar sin hustru.

Walther lyfter också fram hur Kristus älskar sin kyrka *i praktiken*, nämligen i verkliga gärningar: han sörjer för henne, han låter henne inte sakna något gott, han beskyddar henne vid fara och tröstar henne vid sorg. Så bör den kristne mannen göra mot sin hustru, med stor uthållighet. ”Inga svåra motgångar ska tillåtas släcka iveren” i hans kärlek. ”Inte heller långvarig sjukdom ska tillåtas försvaga den ömsesidiga kärleken mellan man och hustru. Den bör i stället fördjupa den, tills det slocknande ögat i dödens stund tillsluts av en kärleksfull hand.”⁴

Omtanke om den svagare parten

I 1 Pet 3:7 skriver Petrus: ”Ni män ska leva förståndigt med era hustrur, som är det svagare kärlet. Visa dem aktning som medarvingar till livets nåd så att inget står i vägen för era böner.” Uttrycket ”det svagare kärlet” syftar sannolikt på fysisk styrka, inte på moralisk uthållighet, karaktär, tro eller intellektuell kapacitet. Kvinnor är allmänt sett fysiskt svagare, något som gör dem mer sårbara för övergrepp och sexuellt utnyttjande. Förmaningen att leva förståndigt med sin hustru och visa henne aktning utesluter alla former av hustrumisshandel eller att göra något som får henne att känna sig mindervärdig. Kvinnor mottar Guds frälsande nåd lika mycket som männen och är medarvingar till himlen. Mannen ska bruka sin (vanligtvis) större muskelstyrka och sin kärleksfulla auktoritet som ledare till att beskydda sin hustru och sin familj, älska och offra sig för dem med Kristus som förebild, han som är ”mannens huvud”. Böner och andlig gemenskap med Gud och med varandra kan hindras, säger Petrus, om man ignorerar undervisningen om man-och-hustrurelationen.

Det är klart att utan någon förståelse av Kristi starka och självuppoffrande kärlek är det inte möjligt att förstå apostlarnas undervisning om mannen som ”huvudet” i äktenskapet. Vi kan inte förvänta oss att

3 Nathan R. Pope, *Feminism*, Milwaukee, Northwestern Publishing House, 2003, s 139.

4 Walther, *ibid*.

världen ska säga ja till denna bibliska undervisning, eftersom världens ideer om ledarskap och auktoritet är annorlunda. Oavsett vad vi säger, så kommer många att ta anstöt och tala om "hierarkiska" eller "patriarkala" äktenskap som något skadligt. Detta kan vi inte undgå.

Då lärjungarna tvistade om vem av dem som var störst, sa Jesus: "Ni vet att folkens ledare betar sig som herrar över dem och att stormännen härskar över dem. Men så ska det inte vara bland er. Nej, den som vill vara störst bland er ska vara de andras tjänare, och den som vill vara främst bland er ska vara de andras slav. Så har inte heller Människosonen kommit för att bli betjänad, utan för att tjäna och ge sitt liv till lösen för många" (Matt 20:25–28).

I hemmet

När det gäller familjens ekonomi, ting som har med huset att göra och särskilt barnuppfostran, kan mannen vara tacksam för att ha en god hjälpare att samarbeta med. Men han har fortsatt huvudansvaret för att barnen får den kärlek och omsorg som de behöver. Barnens uppfostran är inte statens ansvar utan enligt Guds ord har detta ansvar getts åt familjen, där pappan ska visa ledarskap. Även om lärare i skolan och söndagsskole- och konfirmationslärare gör ett mycket värdefullt arbete, så är det likväl mor och far i hemmet som har det stora ansvaret att uppfostra sina unga. Paulus skriver: "Ni fäder, reta inte upp era barn, utan fostra och förmana dem i Herren" (Ef 6:4).

Att uppfostra barn är inte lätt och dessvärre har fäder alltför ofta försummat sitt ansvar och överlämnat det mesta av bördan till hustrun. Många kvinnor skulle önska att mannen var mer involverad i detta arbete. Att så många män brister när det gäller att utöva ledarskap i familjen med Kristi utgivande kärlek som förebild är ett stort problem.

II.

Kvinnan är en god medhjälpare (1 Mos 2,18)

Kvinnan gavs till mannen som en hjälpare. "Det är inte bra att mannen är ensam. Jag ska göra en medhjälpare åt honom, en som är hans like" (2 Mos 2:18). Adam blev så glad när han fick se kvinnan för första gången. "Äntligen!", sa han. Tidigare när han såg de många vackra djuren kunde han inte finna en medhjälpare på hans egen nivå, en som var lik honom och en lämplig partner. Han hade känt sig lite ensam. Men när Gud skapat kvinnan från hans sida hade han fått en fantastisk hjälpare (hebr.

'ézer) av samma slag, "ben av mina ben och kött av mitt kött" (1 Mos 2:23), en perfekt partner och vän. Hon var i mycket väldigt lik honom men samtidigt också genialt annorlunda, för hon och han skulle komplettera varandra med sin kvinnlighet och manlighet.

Samma värde

Mannen och kvinnan var och är lika mycket värda. Båda är skapade "till Guds avbild" (1 Mos 1:27), heliga, rättfärdiga och fullkomliga på allt sätt. Båda blev välsignade av Gud och han sa till dem: "Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden och lägg den under er. Råd över havets fiskar, himlens fåglar och alla djur som rör sig på jorden" (1 Mos 1:28). Ordet "hjälpare" antyder inte något lägre värde, så som en del menar. Nej, detta ord brukas ofta också om Gud själv, t ex Ps 54:6: "Se, Gud är min hjälpare" ('ézer).

Efter syndafallet, då kvinnan och mannen blev lika fördärvade av synd, förkunnade Gud att han ville rädda människosläktet från synden och dess följder. Både Eva och Adam skulle bli räddade genom en speciell barnafödelse: *Kvinnans säd* (avkomma), Guds egen Son, skulle bli människa och krossa ormens/djävulens huvud/makt (1 Mos 3:15). Men för att göra det måste han ge sitt eget liv. Gud skonade inte sin egen Son för att rädda varje kvinna och man. Så högt älskar Gud varenda kvinna och man. Och när Jesus hade stått upp från graven, vem var det som först fick höra de goda nyheterna? Några av hans kvinnliga lärjungar.

I Guds ögon är inte det ena könet bättre eller mer värdefullt än det andra. I Guds rike finns inga andra rangens medborgare. Paulus skriver: "Alla är ni Guds barn genom tron på Kristus Jesus. . . Här är inte jude eller grek, slav eller fri, man och kvinna. Alla är ni ett i Kristus Jesus" (Gal 3:26–28). Detta budskap var något ganska chockerande i samhället på Paulus tid. Alla medlemmar i Guds rike, både kvinnor och män, är kungar och präster i hans ögon (1 Pet 2:9). Att Gud har gett män och kvinnor olika roller här på jorden betyder inte att de har olika värde för honom.

Underordning

Verbet som är översatt med "underordna sig" (grek. *hypotásso*) säger ingenting om mindre eller lägre värde. På grekiska har ordet en mer neutral ton än på svenska och andra moderna språk, där "underordning" lätt ger negativa associationer. Kvällen innan Jesus skulle dö gav han en god

illustration av underordning och tjänst, då han reste sig från måltiden, la av sig manteln och tog en linnehandduk som han knöt om sig, hällde vatten i ett tvättfat och började tvätta lärjungarnas fötter. Efteråt sa han: "Förstår ni vad jag har gjort med er? Ni kallar mig Mästare och Herre och det med rätta. För det är jag. Om nu jag, er Herre och Mästare, har tvättat era fötter, så är också ni skyldiga att tvätta varandra fötter. Jag har gett er ett exempel för att ni ska göra som jag har gjort mot er" (Joh 13:4–15).

Bland Kristi efterföljare gäller generellt att alla ska underordna sig varandra, för detta är den rätta hållningen. Strax före Paulus ord till kvinnor om att underordna sig sina äkta män (Ef 5:22) har han uppmanat efesierna att uppfyllas av Anden, tala till varann med psalmer, hymner och andliga sånger, sjunga och spela av hjärtat för Herren, alltid tacka Gud, och så: "*Underordna er varandra i vördnad för Kristus!*" (Ef 5:18–21). Att man underordnar sig varann är ett resultat av att man är fylld av Anden. Detta ska vara ett fint kännetecken på *alla* troende kristna, män och kvinnor, att de underordnar sig, visar osjälvisk kärlek, är ödmjuka och sätter de andra högre än sig själva. "Se inte till ert eget bästa utan också till andras. Var så till sinnes som Kristus Jesus var: Han var till i Guds gestalt men räknade inte jämlikheten med Gud som segerbyte, utan utgav sig själv och tog en tjänarens gestalt och blev människan lik. När han till det yttre hade blivit som en människa, ödmjukade han sig och blev lydiga ända till döden – döden på korset" (Fil 2:4–8).

Denna osjälviska kärlek från Kristus till församlingen gör att de troende gärna och villigt underordnar sig honom. De tror hans ord, och han inspirerar dem och ger dem kraft att underordna sig varandra. Av tacksamhet till honom vill de gärna göra allt som han ber dem om. Det är mot denna bakgrund som Paulus skriver till hustrur: "Ni hustrur, underordna er era män så som ni underordnar er Herren. En man är nämligen sin hustrus huvud, liksom Kristus är församlingens huvud och själv Frälsare för sin kropp. Så som församlingen underordnar sig Kristus, så ska kvinnorna i allt underordna sig sina män" (Ef 5:22–24). (Direkt efter detta får männen sin befallning: att visa självuppoffrande kärlek till sina hustrur, så som Kristus har älskat församlingen och offrat sig för den). Det är viktigt att lägga märke till att Bibeln aldrig säger till de äkta männen: "*Tvinga era hustrur att underordna sig!*" Kvinnans underordning är inte av tvång. "Att *underordna sig* betyder att hon villigt ger efter för mannen utifrån en position där hon själv är trygg och stark,

på grund av den säkerhet som hon äger i Kristus. En underordning i biblisk mening är bara äkta om den sker frivilligt.”⁵

Skönheten inifrån

Kristen underordning, ödmjukhet och osjälvisk kärlek är ett vackert och mäktigt vittnesbörd om Kristus Jesus. Vi får vara ”små kristusar” för våra medmänniskor, också för de icke-troende. Petrus skriver: ”På samma sätt ska ni hustrur underordna er era män, så att även de män som inte vill tro på ordet kan vinnas utan ord genom sina hustrurs liv, när de ser hur gudfruktigt och rent ni lever. Er prydnad ska inte vara yttre ting som konstfulla håruppsättningar, påhängda guldsmycken eller fina kläder, utan hjärtats fördolda människa med den oförgängliga skönheten hos en mild och stilla ande. Det är mycket dyrbart i Guds ögon. Så smyckade sig också förr de heliga kvinnorna som satte sitt hopp till Gud. De underordnade sig sina män, så som Sara lydde Abraham och kallade honom herre.” (Också här kan vi lägga märke till att det inte står att Abraham hade sagt till Sara: ”Lyd mig! Du måste kalla mig ’herre!’” Nej, vi kan anta att Sara gjorde och sa det hon gjorde av egen fri vilja). Hennes barn har ni blivit när ni gör det som är gott och inte låter er skrämmas” (1 Pet 3:1–6).

Varför skriver Petrus ”och inte låter er skrämmas”? Troligen därför att det i förstone kan verka lite skrämmande att underordna sig sin äkta man. En kvinna kan ha blandade känslor inför detta, för den äkta mannen är ju en syndare precis som hon själv. Han har sina fel och brister. Kan hon verkligen lita på honom och låta honom leda? Men i stället för att frukta för eventuella katastrofer ska hon förlita sig på Gud och göra det som är rätt: respektera och underordna sig sin man, smyckad med vänlighet och godhet mot honom. Och skulle ”huvudet” någon gång leda henne till att göra något som är galet (kanske tillbe hedniska gudar?), så gäller regeln: ”Man måste lyda Gud mer än människor” (Apg 5:29).

Samarbetspartner

Om vi går tillbaka till Efesierbrevet, kan vi lägga märke till att Paulus brukar olika ord för barns och tjänares/slavars ”lydnad” visavi hustrurnas ”underordning”. Han skriver: ”Ni barn, lyd era föräldrar i Herren”

5 Mark A. Paustian, *More Prepared to Answer*, Northwestern Publishing House, 2004, s 139.

(Ef 6:1), och ”ni tjänare/slavar, lyd era jordiska herrar” (Ef 6:5). Till hustrurna skriver han strax innan: ”Ni hustrur, underordna er era män så som ni underordnar er Herren” (Ef 5:22). De olika ordvalen är troligen helt medvetna för att visa att här är det olika relationer. ”Barn och slavar är inte partner till sina föräldrar eller herrar, hustrurna är partner till sina äkta män. En hustrus underordning under sin man liknar mer Kristi underordning under Fadern än ett barns lydnad mot sina föräldrar.”⁶ Kristus är ju jämlik och ett med Fadern, men han underordnade sig i alla fall Faderns vilja och gick vägen till korset för att bli vår Frälsare. (Detta säger oss något om vilken central betydelse begreppet underordning har i kristendomen, att det var genom Kristi underordning som frälsningen blev vunnen).

Ett äktenskap handlar om att vara partner i ett teamarbete. Samarbetet i äktenskapet kan liknas vid ett fotbollslag. Alla är likvärdiga och helt avhängiga av varandra, målvakten, försvarsspelarna, anfallarna etc. Samtidigt är det gott att ha en av spelarna i rollen som kapten. För om alla börjar uppföra sig som kapten blir det mycket negativt för laget. På samma sätt är äktenskapet ett samarbete, ett ”teamwork”. Teamet behöver ett kärleksfullt ”huvud” som tjänar som ledare. Att ”hjälparen” underordnar sig betyder inte att hon har ett lägre värde eller är mindre begåvad än mannen.

Att få barn och skapa ett hem

Gud sa till Eva efter syndafallet: ”Till din man ska din åtra vara, och han ska råda över dig” (1 Mos 3:16). Syndafallet hade inte ändrat på Guds skapelseordning om rollfördelningen inom äktenskapet, även om synd och egoism fr o m nu skulle påverka förhållandet mellan man och kvinna genom att handla i strid med Guds vilja.

Martin Luther önskade att män skulle visa särskild aktning för kvinnan, eftersom hon är ”mänsklighetens mor och pedagog”.⁷ En man kan inte bli gravid och föda och amma ett barn. Det är den goda hjälparen som fått denna unika och speciella uppgift. Adam kallade sin hustru Eva (= livgiviska), för hon skulle bli mor till alla som lever (1 Mos 3:20). Sexuell gemenskap mellan man och hustru är en fin gåva från Gud och

6 John F. Brug, *A Bible Study on Man and Woman in God's World. Student's manual.* Northwestern Publishing House, 1992, s 49.

7 Francis Pieper, *Christian Dogmatics, Vol 1,* Concordia Publishing House, 1950, s 524.

ett huvudsyfte med detta är fortplantningen. Gud hade sagt: ”Var frukt-samma!” Att vara den person som bär fram nytt liv in i världen, föder en ny, levande människa, är verkligen ett uppdrag av största värde som alla bör betrakta med stor respekt. Under en stor del av världshistorien har en mor också varit en viktig ”pedagog” för sina barn medan hon tog hand om dem i hemmet.

Vi kan här tänka på evangelisten Timoteus som från barndomen hade känt de heliga Skrifterna och som tydligen blev undervisad av sin fromma kristna mor Eunike och sin mormor Lois (fadern var grek och hedning). ”Barn är värdefulla gåvor från Gud och det är en förmån, inte en börda, att uppfostra dem” (KELKs Nittiofem Teser, tes 18). ”Hör, min son, din fars förmaning och förkasta inte din mors undervisning” (Ords 1:8). Både mor och far är viktiga för uppfostran av barnen, och ett barn behöver exempel av både sitt eget kön och av det motsatta könet.

Både i Gamla och Nya testamentet är hemmet det viktigaste området för kvinnans aktivitet, medan mannen tillbringar tid ute i en fiskebåt på sjön, plöjer åkern eller arbetar i snickarverkstan. Paulus råder unga änkor att de ”gifter sig, föder barn, sköter hemmet” (1 Tim 5:14). De äldre kvinnorna ”ska vara lärare i det som är gott, så att de fostrar de unga kvinnorna till att älska man och barn, att leva anständigt och rent, att vara husliga och goda och underordna sig sina män så att Guds ord inte blir hånat” (Tit 2:3–5). Det betyder inte att Gud förbjuder en kristen kvinna i dag att ha ett yrke och göra karriär utanför hemmet. Men en hustru och mor bör tänka på (tillsammans med sin man) att använda sin tid på ett balanserat sätt. För att föda barn och vara mor är en unik och speciell gåva given av Gud, något som kräver mycket tid, visdom och ansträngning. Ett stort problem i vår tid är att så många kvinnor sliter ut sig när de försöker pussla ihop moderskapets förpliktelser med ett heltidsjobb utanför hemmet.

Aktiva medhjälpare

Principerna för huvudets ledarskap och medhjälparens underordning bör balanseras rätt. Det är viktigt att mannen tar sitt huvudansvar men också att hustrun inte får en känsla av att hon bör vara en passiv person. Mannen behöver hjälp och har fått en hjälpare som är en fantastisk gåva från Gud.⁸ Hon ska uppmuntras att tjäna med de gåvor hon fått,

8 Seth Erlandsson, ”Kvinnen som mannens medhjelper”, i *Bibel og Bekjennelse* 2/2018, s 11–13.

samtidigt som hon kommer ihåg Guds principer som är en välsignelse, inte ett problem. Vi ska vara försiktiga så att vi inte tolkar om det Gud har sagt för att det ska harmoniera med världens nuvarande ideer om jämställdhet och lika rättigheter.

I Ordspråksboken kapitel 31:10–31 kan vi läsa om ”en driftig hustru” som är anmärkningsvärt aktiv: Hon står tidigt upp, köper en åker, planterar en vingård, spinner och väver, hjälper den betryckte och fattige, syr och säljer linneskjortor, levererar bälten åt köpmännen, talar visdomens ord och förmanar vänligt. ”Hon vakar över ordningen i sitt hem och äter inte lättjans bröd. Hennes barn står upp och lovordar henne, och hennes man berömmar henne” (v 27–28).

En annan imponerande medhjälpare, från 1500-talet, var Katharina Luther, ”Reformationens mor”. Dr Luther kallade henne ”chefen över Zulusdorf (namnet på gården de ägde) och ”Wittenbergs morgonstjärna”, för hon stod upp klockan fyra för att ta sig an alla sina förpliktelser och göromål. Hon födde sex barn och organiserade hushållet och familjens ekonomi. I deras hus fick också många studenter och andra bo. Hon hade ett bryggeri och bedrev avel och försäljning av kor. Ibland drev hon också ett sjukhus där hon skötte om patienterna tillsammans med andra sjuksköterskor. Man kan nästan bli lite matt av att bara läsa om alla hennes aktiviteter (och också om allt som hennes äkta man hann med att göra).

Principer och deras tillämpning

Alla familjer är olika och unika. Men de allmänna principer som Gud har gett oss är desamma. Hur ska huvudet och medhjälparen använda principerna i de konkreta situationer som dyker upp i vardagen? Bibeln ger oss inte någon lagkod med specifika regler och föreskrifter. Men om vi lär oss förstå principerna, kan vi be Gud om hjälp att finna det bästa sättet att tillämpa dem. ”Gud har inte preciserat i detalj hur en man ska älska sin hustru . . . Han vill att vi av kärlek till honom prövar allt i vårt liv efter hans principer och gör allt vi kan för att leva i överensstämmelse med hans vilja. . . Detta är den härliga frihet som Gud har gett oss män och kvinnor i nya förbundets tid, i Kristus. Vi lever inte under några ceremoniallagar (som i gamla förbundet). Vi är helt fria och vi kan leva som fria män och kvinnor.”⁹

9 *Man and Woman in God's World—An Expanded Study*. Northwestern Publishing House, 1987, s 42.

Skillnaden mellan lag och evangelium, del VI

(forts från Biblicum 1/20, s 30ff)

av C. F. W. Walther

När en predikant förbereder en predikan eller går upp i predikstolen, bör han ha en önskan att inte lära något falskt. Vad han skriver ner måste stämma överens med Guds Ord och den kristna läran. Det ska vara vägt på den heliga Skrifts gyllene våg. Han måste ibland vara hård mot sig själv. Även om han kommit på en särskilt fin formulering för sin predikan, bör han ta bort den om den kan missförstås. Han får inte chansa på att åhörarna nog kommer att rätt förstå det som är oklart eller tvetydigt. Istället ska han se till att predikan – så långt det beror på honom – inte *kan* missförstås.

Tes 9: (Lag och evangelium används felaktigt)

När trons innebörd missförstås

Guds ord delas för det femte inte rätt, om man predikar om tron som om ett dött försanthållande (trots dödssynder) gör en människa rättfärdig inför Gud, eller som om tron rättfärdiggör på grund av den kärlek och förnyelse som den verkar.

Det femte sättet att blanda ihop lag och evangelium är om man inte rätt predikar *om tron*. En rätt predikan om tron är en mycket smal väg som man lätt kan avvika ifrån. Vår nionde tes består av två delar. Låt oss först stanna upp vid den första delen: "Guds ord delas inte rätt, om man predikar om tron som om ett dött försanthållande (trots dödssynder) gör en människa rättfärdig inför Gud."

1. Bara att hålla något för sant frälser inte

Man kan inte försvara och fortsätta att praktisera dödssynder¹ och ändå

1 "Dödssynder" är synder som driver den helige Ande ut ur hjärtat. Tron på Kristus kan inte samexistera med dem. Paulus skriver: "Vet ni inte att orättfärdiga inte ska få ära Guds rike? Bedra inte er själva!" (1Kor 6:9). Det handlar alltså inte bara om grova synder utan om alla överträdelser som man försvarar och fortsätter att praktisera.

inte förlora sin tro. Ingen kommer till himlen p g a att han tror allt som står i Bibeln. Endast den som sätter allt sitt hopp och sin förtröstan till Herren Jesus Kristus och ser sig själv som en förlorad och fördömd syndare har en frälsande tro. En sådan barnslig förtröstan är omöjlig om en man samtidigt försvarar synd och lever i dödssynder. Naturligtvis måste ni också lyfta fram vilket stort fördärv som fortfarande finns också i en sann kristen (= gamle Adam). Men denna beskrivning av en kristen är något helt annat än att synden fortfarande härskar hos den som tagit sin tillflykt till Kristus.

Vi måste komma ihåg vad Skriften säger om tron: den är verksam i kärlek, den renar hjärtat, den är segern som övervinner världen, den som tror söker inte sin egen ära, den är inte partisk. Sann tro i hjärtat skapar ett nytt sinne. Så snart den sanna tron uppstår i hjärtat finns det nya ljuset där, ett himmelskt, andligt tänkesätt (i ett ord: omvändelse). Därför ska vi aldrig tala till en troende som om denna förändring ännu inte har skett. Vi ska alltid fråga oss: Beskriver vi nu en kristen eller en icke-kristen? Det räcker inte om det är klart för mig själv. Jag ska också tala om det för mina åhörare. Annars handlar jag samvetslöst och min predikan skapar förvirring hos lyssnarna i stället för frälsning.

Så förhåller det sig också med läran om den **objektiva rättfärdig-görelsen** och försoningen. Detta är en mycket trösterik lära. Men det är viktigt att den inte missförstås och bara leder till ett passivt konstaterande. Å ena sidan måste vi visa vilken utsäglig tröst som finns i det faktum att frälsningen och försoningen av hela mänskligheten är ett fullbordat faktum. Genom Kristi uppståndelse har hela mänskligheten blivit rättfärdig. Å andra sidan får vi inte dölja att allt detta har hänt på Guds sida. Nu erbjuds denna oerhörda gåva *för att tas emot*, bli människans personliga egendom. Varför det? Jo, om någon ger mig en present är det i sig ännu inget bevis på att jag verkligen har den. Om jag inte tar emot presenten blir den inte till någon glädje för mig. Så är det också här. Gud ger oss allt som Kristus har gjort för oss. Men kommit till tro har bara den som tar emot frälsningens gåva. Var därför noga så att ni inte tröstar felaktigt!

2. Tron är inte vår prestation

Andra delen av vår tes säger att Guds Ord inte delas rätt om man predikar om tron *”som om tron rättfärdiggör p g a den kärlek och förnyelse som den verkar”*.

Det som tron verkar kan missförstås på ett grovt och ett mindre grovt sätt. När Paulus skriver: ”I Kristus Jesus beror det inte på om vi är omskurna eller oomskurna, utan *om vi har en tro som är verksam i kärlek*” (Gal 5:6), missförstås detta grovt om det tolkas så att tron inte rättfärdiggör om inte kärleken tillkommer. En sådan tolkning omkullkastar hela den kristna tron. Det är en stor skillnad om jag säger: ”Bara det är en sann tro som har kärlek i hjärtat”, eller om jag säger: ”Bara den tro rättfärdiggör som är verksam i kärlek.” Tron rättfärdiggör inte för att den är verksam i kärlek. *Grunden för rättfärdiggörelsen är uteslutande gåvan Kristus som tron tar emot.* Tron är ingenting annat än en tom hand.

När denna tomma hand fylls med Kristus, då har människan personligen Kristi rättfärdighet som sin egen. Som *en följd* av att ha fått en så stor gåva tänds kärlek i hennes hjärta. Det betyder alltså: Tron som rättfärdiggör producerar av tacksamhet kärleken! Inte tvärtom så här: Eftersom tron skapar kärlek i hjärtat så rättfärdiggör den. Annars skulle människan ju bli sin egen frälsare genom sin kärlek.

När jag talar om hur jag blir rättfärdig inför Gud finns det inget utrymme alls för min kärlek. Endast *tron allena* gör mig rättfärdig och frälst inför Gud. Allt som jag själv vill göra för min frälsning förolämpar Jesus Kristus som den ende Frälsaren. Om en syndare frågar mig: ”Hur blir jag rättfärdig inför Gud?” – då får mitt svar inte tala om kärlek, helgelse eller förändring av hjärtat. Mitt svar måste vara: ”Tro på Herren Jesus Kristus!”

Det villkorlösa evangeliet är till för fattiga syndare, inte för hycklare som låtsas tro men försvarar synd. När ni tillrättavisar eller tröstar i era predikningar, var alltid uppmärksamma på att först noggrant beskriva den person som tillrättavisningen eller trösten gäller. Guds barn är vanligtvis inte så lätta att trösta. De är oroliga för att de låter trösta sig för enkelt. Därför måste man säga att denna tröst är just för fattiga syndare.

Vi kan tala nog så sött och ljuvligt om nåden, det kommer inte att hjälpa. De fattiga, förskräckta syndarna sitter och tänker: ”Ack, om jag bara hade kommit så långt och fick tro detta.” Det är därför som en predikant alltid måste beskriva budskapets mottagare. Först då får hans evangeliepredikan ett värde. Gör han inte det kommer hans ord att vara förgäves, såvida inte den helige Ande trots detta utför sitt verk i de fattiga själarna. Också på grund av hycklare och fräcka syndare är det nödvändigt att tydligt beskriva de mottagare som trösten är ämnad för. Fräcka syndare måste förstå: ”Detta gäller inte mig. Dessa ord av tröst

är inte avsedda för mig.” Om vi inte noggrant beskriver vår predikans mottagare, kan vi orsaka stor skada.

Påvedömetts falska lära om *fides formata*² förs även fram av de svärmiska, fastän de anser sig vara de största motståndarna till påven. Vad *fides formata* är har vi redan hört: Det är den tro som först genom kärlek blir frälsande och rättfärdiggörande. De romersk-katolska säger visserligen också att tron rättfärdiggör och frälser, men inte den blotta tron. Den vore bara som ett tomt skal. Först när kärleken kommer in i detta tomma skal sägs att tron får sin *forma* (sitt väsen).

Så här lär nu också alla svärmiska. När vi lutheraner säger: ”Jag tror visst på att jag står i nåd hos Gud, för det är så som det är skrivet. Detta har jag visshet om. Ingen djävul och inget helvete ska ta det ifrån mig”, då säger de svärmiska: ”Ni lutheraner talar alltid om tron. Er tro på bokstaven hjälper er inget. Nytt liv, omvändelse, ett annat hjärta, det är det som betyder något.” Vilken galenskap! Det är som om någon säger: ”Sådd handlar om att skörda på rätt sätt.” Det nya hjärtat, dvs helgelsen, är inte vad rättfärdiggörelsen genom tron handlar om. Den handlar om att jag i tron griper tag om Herren Jesus, eftersom han allena har frälst mig. Det nya hjärtat kommer sedan av sig självt.

Läs igen vad apostlarna gjorde när de fick frågan av förskräckta syndare: ”Vad ska jag göra?” De sa inte: ”Du måste få ett annat hjärta”, utan ”tro på Herren Jesus, så blir du frälst, du och din familj!” (Apg 16:31). Till hycklarna sa de: ”Om du lever kvar i dina gamla synder, så kan du prata om tro så mycket du vill, din tro är död. Och en död tro är ingen tro. Den är en hägring, en fiktion av ditt hjärta.”

Det som tron verkar kan också missförstås på ett mindre grovt sätt. Det sker när jag som predikant gör mitt kristna liv till måttstock för andra. Jag får inte göra mina erfarenheter och min väg till kristen tro till en föreskrift för andra. Gud har tusentals vägar. Det finns bara en väg till frälsning men tusentals sätt att komma till den vägen. Det finns stora skillnader mellan kristna. En är väldigt sjuk, en annan frisk, en är svag, en annan stark. Om jag bara beskriver kristna som friska och starka, så kommer svaga kristna till slutsatsen: ”Nej, sådan är inte jag. Därför är jag ännu ingen kristen.” De kommer antingen att förtvivla och tänka: ”Jag uppnår aldrig detta.” Eller så tror de att de måste nå fram till rätt kristen tro genom sin egen prestation.

2 *Fides formata* = tron som tar form genom kärlek (som då också är meriterande).

Låt mig förklara detta med några exempel:

- Om en predikant säger: ”Om någon kommer till tro, vilken lycka känner han då inte, vilken glädje, vilken frid han upplever varje dag”, kan detta orsaka stor skada. För det är inte sant att kristna alltid upplever underbar frid. Tvärtom, ofta kan de känna ofrid, skräck, rädsla, oro och sorg.
- Så är det också om ni talar om vissheten och säger: ”Om en människa har kommit till tro, så är hon helt viss. Då har allt tvivel försvunnit. Då vet hon att hon är ett Guds barn. Hennes synder är förlättna. Hon står i nåden.” Ja, det är det normala tillståndet för en sann kristen. Men till den här beskrivningen måste ni alltid tillfoga: ”Såvida inte den troende är i anfäktelse.” För i en sådan situation rasar allt, inte bara ens egen rättfärdighet utan också tron. Den anfäktade tror inte att han tror fastän han tror. Han menar att hans tvivel är ett tydligt bevis på att han inte har någon tro och tvivlen plågar honom väldigt mycket. Men just den plågan är ju ett klart bevis för att han har sann tro.
- Det är också farligt då man säger: ”Om någon har tron, är han inte rädd för döden. Han går tryggt mot evigheten.” Även här bör ni alltid lägga till: ”Om inte han befinner sig i anfäktelse.” Och sådana anfäktelser är mycket vanliga, särskilt när det saknas djupare andlig kunskap. Sådana kristna är ofta fruktansvärt rädda för döden, medan många otroende säger att de inte fruktar för döden. Det är därför helt felaktigt om en predikant hävdar: ”De ogudaktiga förtvivlar inför döden. Deras död är fruktansvärd.” Då sitter kanske någon och tänker: ”Nej, det är inte sant. Senast i går såg jag en otroende som dog. Han somnade in så tyst. Jag skulle önska att jag själv fick en sådan död.” Kanske har han till och med sett en trogen kristen dö i fruktansvärda anfäktelser, en som knappt kunde tröstas.

Allt detta visar hur försiktiga ni måste vara när ni beskriver kristna. Här är faran stor att man blandar samman lag och evangelium. Må Gud hjälpa er att predika rätt.

Översatt från tyska av Hendrik Landgraf, bearbetat och förkortat av SE

Utblick över samtiden

Norsk debatt om gudstrons plats i teologistudiet

”Oklarhet och tvivel präglar teologistudiet” är överskriften på en krönika i tidningen *Vårt Land* den 19/1 2020, signerad Fredrik Stormark, ”tidigare präststuderande”. Den norska kyrkan (Dnk) upplever en tilltagande prästbrist och man försöker med rekryteringskampanjer få flera nya studenter till de teologiska fakulteterna. Men Stormark menar att problemet har sin orsak i den teologiska utvecklingen inom kyrkan de senaste tio åren. ”Man har öppnat för läropluralism i saker som djupast sett berör centrala trossanningar. Att de som funderat på att bli präster får kalla fötter är därför inte överraskande.”

”Räknar den gammaltestamentliga ämnesinstitutionen alls med Gud?” Denna fråga ställde jag till en professor i Gamla testamentets exegetik vid ett forum för teologistudenter. Svaret blev tillspetsat, självklart sagt i ett visst sammanhang men likväl tankeväckande. Han svarade: ”Ämnet Gamla testamentet tar inte hänsyn till hypotesen Gud.” Men hur kan en ämnesinstitution som utbildar människor till tjänst i kyrkan inte ta hänsyn till ”hypotesen Gud”? - - -

Under sex år av teologisk utbildning hade vi teologistudenter inte en enda föreläsning över temat ”Kristus i Gamla testamentet”. Detta fastän Jesus säger att det står om honom i Mose lag, hos profeterna och i psalmerna, alltså i *hela* GT (Luk 24:44ff), och att detta enligt kristen syn är själva nyckeln till att rätt förstå GT.

Stormark pekar på en ökande tendens till postmodern teologi, där ”flera av dess representanter avvisar att det var Guds vilja att Jesus skulle dö och att Jesu lidande och död har frälsande betydelse.” ”Vad är poängen med att studera teologi när den klassiska förståelsen av Bibelns huvudbudskap och Guds frälsningsplan tas bort?” frågar han. Han påpekar att kyrkan nu behöver ”ledare som är grundligt insatta i Bibelns vittnesbörd och har förmåga att förmedla evangeliet in i en ny tid. Teologiämnets viktigaste uppgift borde därmed vara att *styrka* studenternas tro genom kunskap utifrån teologiska premisser, *bygga upp* dem och *utrusta* dem till den krävande uppgift vi har framför oss.”

Tre GT-professorer avvisar Stormarks kritik

Professor Kåre Berge från Norsk lærarakademi i Bergen (NLA), professor emeritus Magnar Kartveit från Missionshögskolan i Stavanger (numera VID) och professor emeritus Karl W Weyde från Menighetsfakulteten i Oslo (numera Vetenskaplig högskola för teologi, religion och samfund), går i svaromål i *Vårt Land den 23/1 2020*. De anser att ”Stormarks kritik är för lättvindig och onyanserad. Och vad ska vi studera vid teologistudiet?” De ifrågasätter bl a Stormarks beskrivning av postmodern teologi. De menar att han framför en rad påståenden utan att dokumentera och specificera. De påpekar vidare att en lärobok med titeln *Den store fortellingen* (Den stora berättelsen) har varit kurslitteratur tills helt nyligen. De skriver: Stormark ”kritiserar teologerna för att behandla ’de centrala problemställningarna för kristen tro mer utifrån historisk-kritiska och religionsvetenskapliga förutsättningar än teologiska’, men han ger oss inte *sin* alternativa förståelse av vad detta teologiska består i. Vad ska vi då diskutera?”, frågar de till slut.

Stormark ger svar på tal

I *Vårt Land den 5/2 2020* svarar Stormark. Han skriver bl a:

Professorerna Berge, Kartveit och Weyde (hädanefter BKW) vill ha exempel på påståendet ”att flera representanter för ’postmodern teologi’ avvisar att Jesu död har frälsande betydelse. Jag kan hänvisa till Ståle J Kristiansens och Svein Rises bok *Moderne teologi* (2008, red.), s 614–626. Där presenteras bl a representanter för postmodern teologi som hävdar detta. Jag kan också hänvisa till Arne H Teigens bok *Kors og frelse* (2016), där Teigen lyfter fram olika representanter för postmodern teologi och deras tolkning av korset och frälsningen.

BKW hänvisar till att Hvalvik/Stordalens bok *Den store fortellingen* har varit kurslitteratur på grundnivån vid flera av de teologiska institutionerna. De frågar hur jag värderar det, eftersom jag säger att ’mycket tyder på’ att studenterna inte får lära sig att se den stora fortellingen. Jag vet att denna bok har hört till kurslitteraturen på grundnivån. Men jag menar att det har liten betydelse så länge undervisningen längre fram i studiet ifrågasätter och inte bygger på den. - - - Vad sker när man längre fram under utbildningen lär att centrala berättelser i GT (t ex patriarkhistorien, utvandringen ur Egypten, Davids stora kungadöme) inte har historisk grund? Menar BKW att det inte påverkar studenternas förståelse av den stora berättelsen?

telsen (fortellingen) när stora delar av den förklaras som ett senare behov att beskriva en storslagen (och fiktiv?) forntid för att skapa en nationell identitet?

Ett stort tack till Fredrik Stormark för att han tar upp en mycket viktig sak. Det är märkligt och egentligen absurt att en kristen kyrka, där det är en poäng att vara ”uppbyggd på apostlarnas och profeternas grund, där hörnstenen är Kristus Jesus själv”, vill låta sina framtida förkunnare och lärare påverkas av den historisk-kritiska bibelforskningens skepticism. Detta är destruktivt för tilliten till Bibeln som Guds ord. Varför vill man såga av den gren som man sitter på?

Kort översikt över de viktigaste teologiska utbildningsinstitutionerna i Norge

TF = den teologiska fakulteten vid universitetet i Oslo.

MF = Vetenskaplig högskola för teologi, religion och samfund i Oslo. Tidigare Den Teologiska menighetsfakulteten, grundad 1907 för att erbjuda en teologisk utbildning på Skriftens och de lutherska bekännelseskriteriernas grund. Den skulle vara ett alternativ till den teologiska fakulteten vid universitetet i Oslo, där liberal teologi hade fått ett starkt fotfäste.

NLA = Norsk lärarakademi, en högskola i Bergen som ägs av Norsk Luthersk Misjonsamband och Indremisjonsforbundet m fl. Den erbjuder bachelor- och mastergradutbildning i teologi.

VID = Missionshögskolan i Stavanger, grundad 1843 av Det Norske Misjonsselskap. VID står för ”Vetenskaplig, Internationell och Diakonal”. Den erbjuder bachelor- och mastergradutbildning i teologi samt kurser i diakoni och själasorg med mer.

FIH = Fjellhaugs Internationella Högskola i Oslo, anknuten till Norsk Luthersk Misjonssamband. Den erbjuder bachelor- och mastergrad i teologi och missiologi.

ATH = Ansgars Teologiska Högskola i Kristiansand, anknuten till Misjonskirken Norge. Den erbjuder bachelorutbildning i teologi och ett masterprogram för ”ledarskap och församlingsutveckling”.

En intressant nykomling är den lutherska pastorsutbildningen **AdFontes** i Oslo. Den startade 2007 och är en del av Den Lutherske Kirke i Norge, också känd som Messiaskyrkan som är i kyrkogemenskap med

Missourisynoden. AdFontes erbjuder utbildning åt flera församlingar och kyrkor och är Norges enda lutherska präst-/pastorsutbildning som står för Bibelns ofelbarhet. På AdFontes hemsida står att läsa:

- AdFontes söker sig tillbaka till den ursprungliga lutherdomen, den som läser Bibeln som Guds inkarnerade ord. De lutherska bekännelseskrifterna grundar sig på detta och vi håller dem för att vara en rätt utläggning av Bibeln.
- AdFontes erbjuder ett komplement till det vanliga teologistudiet som syftar till att utbilda och forma en ny generation präster med fötterna stadigt stående i Bibeln och det lutherska arvet. Detta komplement ger inte studiepoäng. AdFontes baserar sig på att studenterna följer teologistudiet på Fjellhaug eller MF och första året av masterstudiet vid Concordia St. Louis/Ft. Wayne. Det är vid dessa institutioner studenterna avlägger sina examina och får sin akademiska grad.

Tor Jakob Welde

Kristi gudom

Det är ganska märkligt att så många teologer svävar på målet när det gäller vem Jesus Kristus är enligt Bibeln. Som kontrast till teologer som bara ser Jesus som en speciell människa saxar vi här en kort och bra presentation av Jesus Kristus och vilken betydelse det har för oss. Den är hämtat från *Meditations Daily Devotional*, 6 april 2020 (Northwestern Publ. House, Waukesha, Wis.):

Paulus säger att Kristus *var till i Guds gestalt* (Fil 2:5,6). I Romarbrevet 9:5 kallar han Kristus *Gud över allting, välsignad i evighet*. I Kolosserbrevet 2:9 säger han: *I honom bor gudomens hela fullhet i kroppslig gestalt*. Jesus säger om sig själv: *Jag och Fadern är ett*, Joh 10:30. Johannesevangeliet betonar att Kristus är Gud och att allt blivit till genom honom. I sitt första brev kallar Johannes Kristus *den sanna Guden och det eviga livet*, 1 Joh 5:20. Hebreerbrevets första kapitel betonar gång på gång att Kristus är Gud, jämförd med Fadern från evighet. En Frälsare som är någonting mindre än Gud själv skulle inte alls vara någon Frälsare.

När den här läran om Kristi gudom blev angripen av falska lärare under den kristna kyrkans första århundraden trädde sanna bibellärare fram med Nicenska och Atanasianska trosbekännelserna och

klargjorde frimodigt Skriftens lära att Kristus var, är och alltid kommer att vara den evige Guden.

Centrum i julevangeliet är att vid en viss tidpunkt i historien iklädde sig den personen i treenigheten, Sonen, en fullkomlig och syndfri människonatur. Han blev sann människa, avlad av den helige Ande i jungfru Marias livmoder. Denna mänskliga natur har i allt del i den gudomliga naturens kraft. Jesus Kristus är inte två utan en Kristus. Han är gudemänniskan, inte halvt Gud och halvt människa utan helt Gud och helt människa i en person.

Bara den som är Gud själv kan få sin betalning att gälla för var-enda själ från Adam till domens dag. Bara den som är Gud kan strida mot synd, död och själva djävulen – och vinna. Bara den som är Gud kan få döden att rygga tillbaka och besegra den sista fienden. - - - Och ändå var det bara som sann människa Jesus Kristus kunde leva under Guds lag och hålla lagen fullkomligt i vårt ställe. Bara som sann människa kunde han spikas fast på korset och dö i vårt ställe.

SE

Lucy, den berömda apmänniskan

Med Lucy menas de skelettresterna som hittades den 24 november 1974 i Afarsänkan i Etiopien. Fyndet kallas *Australopithecus afarensis*. Lucy sägs ha levt för cirka 3,2 miljoner år sedan. Göran Schmidt skriver i *Genesis Nyhetsbrev 3/2020*:

Nu har forskarna konstaterat det vi länge hävdade: Lucys hjärna var en apas. En undersökning av ett antal kranier av släktet *Australopithecus afarensis* (Lucys art) visar tydligt att deras hjärnor hade liknande organisation som moderna apors, inte som människors och inte heller någonting däremellan.

Hur har forskarna kommit fram till det? Jo, det är nämligen så att djurs (och människors) hjärnor och skallben passar som hand i handske, och genom att studera mönstren på skallbenets ("handskens") insida kan man dra slutsatser om hjärnans ("handens") utseende.

Så här skriver forskarna: *Tvårt emot tidigare påståenden avslöjar de endokraniala avtrycken av Australopithecus africanus en apliknande hjärnorganisation, och inga kännetecken på utveckling mot människor.*

I artikeln vidhåller man förstås bland annat att australopithec-

nerna gick upprätt och att de använde sig av stenverktyg. Det är så man får lära sig i skolan, på TV och i andra media. Men hur vet man då det där? Har man månat hittat upprättgående kompisar till Lucy? Nix. Har man hittat deras skelett med stenverktyg i händerna? Nix. Det som ligger till grund för de påståendena är främst att man hittat både mänskliga fotspår och stenverktyg i samma berglager som Lucy och hennes vänner. - - - Det är mycket spekulativt att påstå att det var australopitheciner som gjorde dessa människoliknande fotspår. Bland annat eftersom de likt andra apor hade fötter som såg ut som våra händer.

Hur är det med stenverktygen då? För att skapa stenverktyg, även enklare sådana, krävs en hög grad av intelligens: för att kunna välja rätt bergart, transportera den till sin lägerplats, välja rätt bearbetningsverktyg, använda rätt teknik och att sedan skapa ett vapen eller verktyg av stenen genom att t ex binda, limma eller på annat sätt fästa den vid ett stycke trä eller ben. Och för det krävs i sin tur händer med motsatta tummar som vi har, men som apor saknar, inklusive australopitheciner. - - -

Med andra ord: det den här undersökningen fastställer en gång för alla, är att det *inte* var Lucy och hennes kompisar som tillverkade de där stenverktygen. Det gjorde i stället de människor som levde samtidigt med dem, och som högst sannolikt hade grillfest med dem på tallrikarna. Australopitheciner må vara utdöda, men apor var de, och levde samtidigt med människan gjorde de. Människan har nämligen alltid varit människa och apor alltid apor, precis som vi kan läsa om i Bibeln.

SE

Frågor och svar

Fråga: Hur kan Jesus förhärligas när han vanäras? Han säger ju enligt Johannes 13:31 när Judas Iskariot går iväg för att förråda honom: ”Nu är Människosonen förhärligad.”

Svar: Det människor räknar som en vanära behöver inte vara det. Att bli förrådd är ingen hedersbetygelse. Judas förräderi startade en kedja av händelser som ledde till Jesu död på korset. Jesus blev vanärad av människor när han blev förrådd, gripen, utlämnad och avrättad. Men samtidigt blev han förhärligad i dessa händelser. Jesus blev lydig intill döden – döden på korset. Han är värd ära i evighet för sin fullkomliga lydighet.

När Jesus blev gripen, led och dog var hans ära och härlighet inte uppenbar för människors ögon. De som såg honom förstod inte att han uppfyllde Guds eviga rådslut för vår frälsning. De förstod inte att det som var förutsagt i Skrifterna nu blev fullbordat. De förstod inte att de såg Kristi ofattbara kärlek till oss som gjorde honom värdig att ta emot evig ära och härlighet av alla i himlen och på jorden. I Uppenbarelsebooken skriver Johannes att han fick höra tiotusentals änglar säga med hög röst: *Lammet som blev slaktat är värdigt att ta emot makten, rikedomerna, visheten, kraften, äran, härligheten och lovsången!* (Upp 5:12).

Stefan Hedkvist

Brandt Klawitter, *A Forceful and Fruitful Verse: Textual and Contextual Studies on Genesis 1:28 in Luther and the Wittenberg Reformation (1521-1531)*, Oslo 2019. Doktorsavhandling framlagd vid MF i Oslo, "Högskolan för teologi, religion och samfund". Här ger författaren en sammanfattning av sin avhandling.¹

I vår tid – när finansiella frågor och miljöfrågor står i centrum, bortsett från den allmänna obenägenheten att låta ens planer i livet rubbas av barnafödande – bortser man ofta från eller tonar ner betydelsen av Guds uppmaning *Var fruktsamma och föröka er* (Gen 1:28). Det gjorde inte Luther och inte heller har det historiskt sett varit attityden hos dem som höll fast vid de lutherska bekännelseskrifterna. En snabb genomläsning av Luthers "Föreläsningar över Genesis" (1535–1545) – och reformatorns stora intresse för den rätta förståelsen av dessa ord när det gäller ämnet "fortplantning" – visar att denna vers spelade en stor roll alltifrån Wittenbergreformationens början. Det aktualiserar frågan: Vilken roll och vilken betydelse hade då denna vers för Luther och hans medreformatorer i Wittenberg? Det är den frågan som denna avhandling försöker besvara.

Efter en nödvändig inledning (kap 1) börjar mitt egentliga studium med att identifiera de åsikter som fanns om Genesis 1:28 före reformationen. Här uppmärksammar jag den jovinianska² striden mot slutet av 300-talet, en händelse som i hög grad påverkade de kyrkliga samtalen om denna vers. På grund av Jovinianus användning av Gen 1:28 när han svarade att äktenskapet var lika behagligt inför Gud som jungfrulighet och

1 Klawitter är f n biträdande professor i kyrkohistoria vid högskolan NLA (Norsk lärarakademi) i Bergen och har också tjänat som biträdande pastor i ELBK sedan 2017. Klawitters sammanfattning har översatts från eng. och något förkortats av SE.

2 *Jovinianus* var en romersk munk som dog ca 406 e Kr. Även om han ansåg att munkaskes och ogift stånd var något gott, så motarbetade han uppfattningen att det inför Gud var något förtjänstfullt och att det gav en högre grad av helighet och salighet (denna not tillfogad av SE).

på grund av att han därefter kom i konflikt med Hieronymus och blev fördömd som en heretiker, kom detta att för århundraden framåt skymma varje normativ förståelse av denna vers. Risken för anklagelse om ”heresi” och den debatt som följde ledde till att det celibatära livet ansågs överlägset och blev det dominerande synsättet ända fram till reformationen.

Avhandlingen visar vidare att den naturliga lagen är ett ämne som måste tas upp i detta sammanhang. Det fanns två grundläggande riktningar från klassisk tid när det gällde den naturliga lagen. Den första betonade förnuf-tets och samvetets naturliga lag, härledd från sådana allmänna rättesnören som den gyllene regeln, Tio Guds bud eller andra sådana grundsatser. Den andra riktningen, historiskt förknippad med stoikerna, Cicero och den romerske juristen Ulpians tänkande, betonade de grundsatser som kan härledas från naturen. Naturens ordning själv bildade basen för visa moralfrågor (t ex äktenskapet). Det var särskilt denna riktning – med dess historiska intresse för människans naturliga böjelser och drifter – som i synnerhet Melanchthon tog fasta på och sedan Luther, även när den senare kom att förstå människans naturliga drifter som ingenting annat än en exemplifiering av Guds skaparord ”Var fruktsamma”.

Avhandlingen tar också upp naturfilosofins syn på människokroppens ändamålsenlighet, något som reformatörerna tog över och betonade. De förstod kroppen med dess lemmar och respektive drifter som *målinriktade*, en följd av Guds skapade design och ordning.

Från och med kap 3 försöker jag inte bara finna alla ställen i Luthers skrifter där han behandlar Genesis 1:28, utan särskilt vad som låg bakom att han började intressera sig för denna vers. Sommaren 1521, i och med den diskussion som uppstod med anledning av det första prästäktenskapet, kom Genesis 1:28 på tal via Carlstadts penna. Fastän Luther inte var nöjd med delar av sin kollegas argumentation, fick han nu anledning att ta itu med frågan om prästernas äktenskap och därefter med munklöftena. Luthers kollegor tryckte på när det gällde att få klarhet i följande: om det visade sig *omöjligt* att upprätthålla ett löfte om kyskhet, kunde detta då vara ett giltigt skäl att bryta löftet? Fastän Luther inledningsvis tonade ner detta argument för att bryta munklöftet, var det just det som han i november 1521 förde fram i *De votis monasticis* (”Om munklöftena”), nu för första gången tillsammans med en hänvisning till Guds uppmaning ”Var fruktsamma och föröka er”. Med tanke på att Melanchthon samtidigt talade om ”vissa naturliga verkningar” i samband med fortplantning, är det högst sannolikt att Luther inte bara var påverkad av sin kollega utan att han kom

att se Guds skaparord som den verksamma kraften i människans naturliga känsloliv, dvs den sexuella driften.

Om man studerar de olika synsätt som fördes fram före reformationen – angående Genesis 1:28, angående människans naturliga förmåga att uppfylla ett celibatlöfte, angående frågan om drifter och begär enligt den naturliga lagen – ser man att Luthers nya förståelse av Gen 1:28 inte bara anknyter till vad andra sagt. Man upptäcker också att Luther på ett mycket bestämt sätt intog en klar och kanske aldrig tidigare framförd syn på var och en av dessa frågor. Förståelsen av orden ”Var fruktsamma och föröka er” som Guds fortsatta och verksamma skaparord och tydligt verksamma i människans naturliga drifter – en kraftfullare kombination av Guds skaparord och de av Gud skapade naturliga drifterna är knappast tänkbart!

Utan Luthers revolutionerande tolkning av Gen 1:28 hade den totala brytningen med den celibatära traditionen till förmån för äktenskap knappast varit möjlig. Det är en sak att säga att löften om celibat strider mot evangeliet, dopet eller Guds ord. Det är en helt annan sak att av detta dra slutsatsen att man därför bör gifta sig. Tvånget att bryta munklöften för att kunna gifta sig var avhängigt av Luthers nya förståelse av orden ”Var fruktsamma och föröka er” med dess antropologiska följder.

I kap 4 tar jag upp en rad skrifter som visar upp den polemik och oenighet som förekom om innebörden av Gen 1:28 under åren 1522–1524. Luthers skrift *Vom ehelichen Leben* (”Om äktenskapligt liv”) behandlar jag grundligt. Den kraft och verkan som Luther menade att orden ”Var fruktsamma och föröka er” hade kommer tydligt fram. De inte bara befäller män och kvinnor att fortplanta sig utan också formar dem – med deras lemmar och begär – att göra just detta.³ Gen 1:28 visar sig utgöra en sorts stödjande bas för hela Luthers synsätt i *Vom ehelichen Leben*.

Jag uppmärksammar vidare oppositionen mot Luthers undervisning om ”Var fruktsamma och föröka er”. Motstånd kom från så framstående opponenter som Johann Faber, Thomas Murner och Johann Cochlaeus.⁴ Både här och senare lägger man märke till opponenternas användning av

3 Cf. WA 10/2:276, 21–31.

4 *Johann Faber* (1478–1541) var tysk katolsk teolog, en av reformationens ivrigaste motståndare. Blev biskop i Wien 1530. *Thomas Murner* (1475–1537) tillhörde franciskanorden. Blev efter 1520 häftig motståndare till Martin Luther, mot vilken han riktade 32 skrifter. *Johann Cochlaeus* (1479–1552) var tysk-romersk teolog. Bekämpade lutherdomen i såväl skrift som genom de sk religionssamtalen (noten tillfogad av SE).

kyrkofäderna när de argumenterar mot varje förblivande relevans för Gen 1:28. Särskilt hänvisades till Hieronymus utsaga att äktenskapet först gavs för att uppfylla jorden, men att jungfrulighet nu har givits för att uppfylla paradiset. Jag tar också upp kritiken mot Luthers Wittenbergföreläsningar. I stället för att föra fram gedigna argument tillgriper opponenterna ofta insinuationer om heresi och spydiga karikatyrer av Luthers undervisning.

1523 nådde behandlingen av Gen 1:28 något av en kulmen. Detta år höll Luther sina Predikningar (*Declamationes*) över Första Mosebok, författade sin kommentar över Första Korintierbrevet 7 och skrev ett försvar för flera nunnor som flytt från sitt kloster. I alla dessa skrifter betonade han upprepade gånger och förklarade betydelsen av Gen 1:28. Samma år kom medarbetaren Justus Jonas med ett viktigt bidrag, nämligen *Adversum Ioan-nem Fabrum* ("Mot Johann Faber") och Melachthons korta kommentar till de inledande kapitlen i Genesis. Justus Jonas *Adversum* kan betraktas som ett skolexempel på förståelsen i Wittenberg att människans naturliga drifter är en följd av Guds befallningsord "Var fruktsamma och föröka er".

I kap 5 lämnar jag Luther och Wittenberg för att undersöka vilken betydelse Gen 1:28 fick för reformationen i sin helhet, djupet i förståelsen och dess geografiska utbredning. Jag analyserar bl a debatterna om prästäktenskap och vilken roll Gen 1:28 spelade i stridigheterna om prästers och tidigare munkars äktenskap i staden Erfurt. I samband med mina undersökningar kan jag kort nämna att utbredningen av reformationens undervisning om Gen 1:28 kan tydligt spåras tillbaka till Wittenberg. Gen 1:28 blev å ena sidan något av ett frihetsbaner och å andra sidan en tändande fackla som ledde till grova attacker.

I kap 6 kommer jag in på senare delen av 1520-talet fram till *Confessio Augustana* med dess *Apologi* (Augsburgska bekännelsen och dess försvarsskrift). Jag visar vilken stor roll Gen 1:28 spelade som bibliskt stöd för den lutherska undervisningen om äktenskapet. Det framgår av en rad källor, liturgiska, kateketiska och en rad traktater och skrifter. Det är väl bekant att Luthers *Traubüchlein* (vigselmanual) från 1529 föreskriver läsning av Gen 1:28 nära slutet av bröllopsliturgin. Mindre känt är det att denna läsning ursprungligen kommer från Wittenbergs (dvs Bugenhagens) bröllopsliturgi från år 1524 eller tidigare. I den uttalades orden "Var fruktsamma och föröka er" som en välsignelse över brudparet.

Slutligen uppmärksammar jag vad som står i *Confessio Augustana* och i Melanchthons *Apologia*. Viktigt är här att orden "Var fruktsamma och föröka er" knyts till frågan om prästers äktenskap som de evangeliska furstarna

och teologerna inte vara beredda att kompromissa om. Gen 1:28 tjänar som en av de grundläggande texterna till stöd för deras argument, något som blir ännu tydligare i Melanchthons försvar i Apologin för att prästerna gifter sig. I och med detta markeras att Luthers och hans kollegers tolkning av Gen 1:28 inte bara är en personlig tolkning utan en del av den lutherska reformationens gemensamma bekännelse. Dessutom, när vi kommer till Melanchthons *Apologia* (se Ap. 23, 7–8), finner vi en tydlig sammanfattning av vad de lutherska bekännelseskriterierna otvetydigt lär i denna fråga:⁵

För det första lär oss Första Mosebok att människorna är skapade att vara fruktsamma, och det ena könet har därför med rätta böjelse för det andra. Vi talar här nämligen inte om den onda böjelsen som är synd, utan om den böjelse som skulle ha funnits i den ofördärvade naturen och som man kallar naturlig kärlek. Och denna kärlek, varmed det ena könet har böjelse för det andra, är förvisso en gudomlig ordning. Men då denna gudomliga ordning inte utan ett Guds särskilda ingripande kan upphävas, följer därav att rätten att ingå äktenskap inte upphävs genom några mänskliga förordningar eller utfästelser.

Detta söker motståndarna slingra sig undan och säger att i begynnelsen var äktenskapet befallt för att jorden skulle bli uppfylld, men sedan jorden nu blivit uppfylld är det inte längre påbjudet. Se, hur förståndigt de resonerar! Den mänskliga naturen är enligt detta Guds ord skapad att vara fruktsam inte bara i skapelsens begynnelse utan så länge denna våra kroppars natur äger bestånd, på samma sätt som jorden blir fruktbar genom ordet "Frambringe jorden grönska" (1 Mos 1:11). På grund av denna Guds förordning började jorden inte bara i begynnelsen frambringa örter, utan fälten bekläds varje år därmed så länge denna natur äger bestånd. Såsom jordens natur inte kan förändras genom några mänskliga lagar, så kan inte utan ett Guds särskilda ingripande den mänskliga naturen förändras genom människors bud eller löften (Apologin 23, 7–8, citerad från "Svenska kyrkans bekännelseskriter", Stockholm 1957, s 254f, lätt bearb.).

Avslutningsvis väcker min avhandling frågan: Har reformationens förståelse av den viktiga versen Gen 1:28 blivit nonchalerad under det senaste århundradet? Mitt svar är ett oreserverat: Ja.

5 Som ett komplement har översättaren tagit sig friheten att här skriva ut det avsnitt i Apologin som Klawitter hänvisar till, en passande sammanfattning av det ämne som avhandlingen behandlar.

Gåvoredovisning 2020-02-01- 2020-04-30

Magnus Hansson 750, Ingemar Eliasson 250, Helga Dahlskog 30 EUR, Onämnd 500, Ingegerd Öberg 350, Lars Eliasson 250, Heidi Aho 500, Elsy Bengtsson 250, Bjarte Edvardsen 200, Berthold Nilsson 1000, Waljö 200, Roger Loo 500, Lars-Otto Westerhäll 1000, Tobias Byggmaster 20 EUR, Birger Kvilhaugsvik 850, Margareta Lindström 250, Christian Malm 150, Ola Österbacka 20 EUR till Ole Sandlins minne, Onämnd 50 EUR, Pekka Heikkinen 150, Helga Dahlskog 30 EUR, Madeleine Krieger 750, Turid Welde 2000 NOK, B-E & G-M Wikström 70 EUR till Ole Sandlins minne, Erling Hansson 250, Berthold Nilsson 1000, Waljö 200, Bjarte Edvardsen 200, Pekka Heikkinen 200, Heidi Aho 500, Onämnd 5000, Lars Gunnarsson 630, Inge Rogesund 1000, Helga Dahlskog 30 EUR, Onämnd 500, Berne Lorefors 250, Berthold Nilsson 1000, Waljö 200, Lutherska Immanuel församlingen 1000, Bjarte Edvardsen 200.

Varmt tack för alla era gåvor! Er generositet får mig att tänka på Paulus ord: "Gud har makt att ge er all nåd i överflöd, så att ni alltid och i allt har nog av allt och kan ge i överflöd till varje gott verk" (2 Kor 9:8).

Andaktsböcker av R Lauersdorf:

Guds barn dör aldrig –

Ord av tröst när jag står inför livets slut

Hjälp mig, Herre –

Trösteord när en älskad människa är nära döden

Med tårar i våra ögon –

Trösteord från Herren i sorgen över min käras bortgång

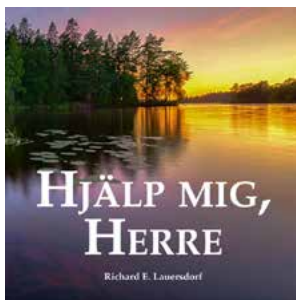

Fem av dessa böcker – valfri kombination – för endast 200 kr. Beställ hem så du har till hands när de behövs i olika situationer i livet. Beställ från <https://forlag.biblicum.se> eller via e-post biblicum@biblicum.se.

Biblicum har börjat producera ljudböcker

Biblicums styrelse har beslutat gå in för att distribuera en del av webbutikens produkter som ljudböcker. Vi tror att detta kan ha stor betydelse för synsvaga och för dem som annars föredrar att lyssna i stället för att läsa.

Vi har gjort början med en andaktsbok: Hjälp mig, Herre, som Logos förlag har gett ut. Den har nu lästs in av pastor Peter Öman.

Vi har lagt in denna första ljudbok som en produkt i vår webbutik. När det gäller det tekniska finns det begynnelsevärigheter som vi försöker lösa. Till en början sker hanteringen av beställningarna helt manuellt och tillsvidare erbjuder vi ljudboken kostnadsfritt. Det angivna priset ger en vink om en önskvärd frivillig gåva. Efter hand kommer vi att lägga in mera exakta instruktioner.

Beställ via <https://forlag.biblicum.se/>!

Gräv djupt i Biblicums värdefulla arkiv!

Under den pågående corona-pandemin har vi lagt märke till en ökad användning av Biblicums rikhaltiga webbarkiv. Det gläder oss! Tidskriften Biblicum finns som pdf från 2000 (delvis 1999) och äldre årgångar finns insatta som artikelsidor. Dessutom finns hundratals inspelningar, de tidigare som ljudfiler och på senare tid även videofiler.

<https://biblicum.se>

Jesus svarade: Om någon älskar mig, håller han fast vid mitt ord. Och min Far ska älska honom, och vi ska komma till honom och ta vår boning hos honom” (Joh 14:23).